پښتو ګرامر

(ژب ښودنه)

لیکوال:
صدیق الله رشتین

پښتو گرامر

(ژب ښودنه)

لیکوال:
صدیق الله رشتین

PROPERTY OF ARIC Established 1989
PROPERTY OF ACKU 11325

الازهر خپرندویه مؤسسه

د کتاب پېژنده

پښتو ګرامر
(ژب ښودنه)

لیکوال: صدیق الله رښتین
چاپ شمیر: زر ټوکه
چاپنیټه: منی۱۳۸۲
کمپوزر: سید سلیمان هاشمي

خپرونکی: الازهر خپرندویه مؤسسه

پته: قصه خواني پوست بکس۴٦۳ پېښور
ټیلفون:091-2564414
alazharco@homtilal.com

د چاپ ټول حقوق خوندي دي!

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرّحمن الرّحیم

PROPERTY OF ACKU 11325

سریزه

وایی چې روغ عقل په روغ بدن کې وی او د روغ بدن د پیدا کیدو دپاره د روغتیا په لیارو چارو سم تګ او یون په کار دی. دغه شان دیوې ژبې دخوړوالی او لوړوالی دپاره دژبنیو پوهنو زده کړه، ډیره ضروری او لازمی ده.

په تیره ژب دود یعنی دژبې دقاعدو او لیارو پیژندنه دژبې دودانی داساس او بنسټ مثال لری. که دغه بنسټ کلک او پوخ وی، نو دژبې مانۍ هم کلکه او پخه راشي او که اوم او بې کاره وی، نو ژبه هم اومه او بې خونده پاتې کیږی.

دا وجه ده چې ما همیشه دی خواته زیات پام ګرځولی دی او دژب دود په سلسله کې مې څو کتابونه لیکلی دی. ددې لړۍ لومړی کتاب دپښتو کلی دشپږم سمستر په نامه چاپ شوی دی. بل کتاب دپښتو لومړی لیارښوونکی نومیږی. دغه دواړه کتابونه درسی دی او دپښتو په کورسونو کې ویل کیږی.

بل اثر دپښتو لوی ګرامر دی چې په پارسی لیکل شوی دی او یو

عمومي اکاډمیک ګرامر دی. دا نوی اثر چې د پښتو مینانو د مینې غیږې ته وړاندې کیږي، د همدغې سلسلې یوه نوې کړۍ ده. دا کتاب د ژب ښودنې په نامه لیکل شوی دی. لومړۍ برخه یې ژب دود، یعنې ګرامري ښوونه ده. بله برخه د «لیک دود» او دریمه برخه یې د «لیک ښود» په نامه ده، چې د نویو لیکوالو د پاره سودمنې لارښودنې لري. په سرېزه کې نردې زیاته او څارنه بې ضرورته ښکاري، نو ښه به داوي چې لوستونکي په خپله د کتاب په لوستلو خپله تنده ماته کړي او مزه او فایده یې وګوري.

صدیق الله «رشتین»

لومړی برخه

ژب دود

پښتو الفبا

۱- د پښتو ژبې د الفبې غړونه او توری دیرش او په دې ډول دی:
ا، ب، پ، ټ، ج، چ، ځ، څ، خ، د، ډ، ر، ړ، ز، ژ، ږ، س، ش، ښ، غ، ک، ګ، ل، م، ن، ڼ، ه، ی.

په دغو تورو کې (۲۲) توری د پښتو او فارسی تر منځ شریک دی او نور، اته یوازې په پښتو کې راځی او په فارسی کی نه راځی او هغه دادی:

ټ، ډ، ړ، څ، ځ، ږ، ښ، ڼ.

۲- د پښتو په دیرشو تورو کې (۲٦) توری، چوپ توری، دی او څلور (٤) توری کومکی توری یا غږیز توری دی.

د پښتو غږیز توری دادی:

(ا، و، ه، ی).

۳- په پښتو کې د عربی ژبې دغه لس توری هم په مستعار ډول په عربی کلمو کې استعمالیږی:

(ث، ح، ذ، ص، ض، ط، ظ، ع، ف، ق).

مګر د پښتو په کلمو کې دغه توری نه راځی او که په کومه کلمه کی راشی، نو هغه به اصلاً پښتو نه دی. په کلمو کې د پښتو د الفبې د نورو مثالونه دا دی:

اس، باغ، پلار، تود، ټولګی، جامې، چوکی، څراغ، ختکی، ځمکه، دیوال، ډوډی، رڼا، ړوند، زنه، ژبه، ږلی، سترګه، شپه، ښځه، کور، کوټه، لاس، مخ، نوم، کوڼ، ونه، هاک، یرغل.

کومکی غږونه

٤- کومکی غږونه په پښتو کې پر دوه ډوله دی:

یو ډول یې خوځندې (حرکتونه) او بل ډول یې توری دی.

موږ ټول اصلی توری د دغو غږونو په کومک او مرسته وایو، ولې چې اصلی یا چوپ توری بې د کومکی غږونو له مرستې نه ویل کیږی. په پښتو کې دغه وروسته خوځندی موجود دی:

الف- زور لکه: ور، غر، غږ.

ب- زور ږکه: شل، وچ، مچ.

ج- زیر: دا خوځندی اوس د پښتو کلمو په سر کې نه راځی او په دخیلو کلمو کې استعمالیږی. لکه: گل، بل، عالم.

د- پیښ: دا خوځندی هم د پارسی او عربی په دخیلو کلمو کې راځی. لکه: مل، تجاهل.

٥- په پښتو کې کله کله په یو نیم حرکت باندی د آواز زیات فشار او زور راځی، چې هغه ته خج (اکسنټ) وایی.

دخج په راتلو د یوې کلمې معنې له بلې څخه توپیر پیدا کوی. ږکه: غوټه.

که د آواز زور په اوله څپه یعنی (غ) راشی، د «گره» معنی ورکوی او که په دوهمه څپه، یعنی «ټ» راشی، نو د غوټه معنی لری.

یا لکه (بډ) که خج په «ب» راشی، د رنگ معنی ورکوی او که په

«ڼ» راشي، د پر مرغ معنی لري.

٦- غږوندی (سکون) په پښتو کې دغه وروسته قاعدې لري:

الف: په پښتو کې په ساکن توري باندې پیل کول، روا دی او د نیم حرکت په ډول ویل کیږي. لکه:

سپوږمی، لمر، پسرلی، ښنبه.

ب: په پښتو کې تر درې ساکنو پورې هم یو ځای راتلای شي، مگر په دې شرط چې لومړی ساکن یې یو کومکی توری وي. لکه: میاشت، څلویښت، پنځوس.

کومکی توري

په پښتو کې کومکی توري څلور دي، مګر هغه وخت کومکی توري ګڼل کیږي، چې ساکن وي او د مخه تري بل کومکی توري نه وي. دغه توري به وروسته ډول دي:

۷- (۱) د کلمې په منځ او آخر کې راځي. لکه: کال، لار، اکا، انا.

۸- و- واو په پښتو کې په څلور ډوله دي:

الف- نرم واو (۱) چې پوست او نرم ویل کیږي او د مخه توري یې زور لري. لکه: پلو، لو، کنډو.

ب- څرګند واو، چې د مخه توري یې څرګند او درونډ پېښ لري.
لکه: کچالو، چاکو، تالو.

ج- اوږد واو، چې اوږد نرم ویل کیږي او د مخه توري یې اوږد پېښ لري. لکه: پښتو، زانګو، پیشو، اور، کور، خور او مور.

د- کوچنی واو، چې د مخه یې سبک لنډ پېښ وي.
لکه: لومړی، تاسو، وشو، پوښتنه.

۹- ی- یا په پښتو کې پر پنځه ډوله ده.

اول- نرمه «ی»، چې پسته ویل کیږي او د مخه توري یې زور لري.
لکه: سړی، منګی، اوړی، منی، ژمی، سیل.

---

(۱) - دې واو ته پخوا مجهول واو ویل کیده، مګر دا نوم ورسره سمون نه خوري، ځکه چې دغه واو پښتنو ته معلوم دی، خو عربو ته معلوم نه ؤ.

ب- څرګند «ی» چې دمخه توری یې درووند او څرګند زیر لري.

لکه: دوستی، ښادی، شین، سپین، ځیر.

ج- زورکی واله (ئ)، چې دمخه توری یې زورکی لري او یوازې دکلمې په پای کې راځي.

لکه: هګئ، خولئ، کړکئ، نجلئ.

د- اوږده «ې»، چې اوږده ویل کیږي او دمخه توری یې اوږد زیر لري.

لکه: منې، شودې، کوتې، پخې.

هـ- کوچنی «ې»، چې دمخه یې سبک لنډ زیر وي.

لکه: باندې، پاتې.

۱۰- «ه» - په پښتو کې دوه ډوله ده.

الف: څرګنده او لویه (هـ)، چې دمخه توری یې زور لري.

لکه: پیاله، چوغکه، پوزه، کوټه، شونډه.

ب- پټه او کوچنی «ه» چې دمخه توری یې زور لري.

لکه: پسه، نیکه، اوږه، زړه.

دکلمې قسمونه یا د کلام توکی

۱۱- هغه لفظ چې د یوې معنې او مقصد د پاره له خولې څخه وځي کلمه بلل کیږي. په بل عبارت کلمه یو معنې دار لفظ ته وایي.

موږ د دې مقصد د پوره څرگندولو د پاره اړ یو چې څو کلمې سره یو ځای کړو، د کلمو له یو ځای کولو څخه کلام او جمله جوړیږي.

۱۲- په پښتو کې د کلمې قسمونه یا د کلام توکی په وروسته ډول دي:

۱- کوم چې د یو شي یا د یو کیفیت او حالت نوم وي.

لکه: لمر، زوی، ورور، چرگ، ویره، پوهه، فکر.

۲- ضمیر، چې د اختصار او لنډیز په غرض د نوم پر ځای ویل کیږي.

لکه: زه، نه، دی، دا.

۳- صفت: هغه کلمه ده چې د یو نوم، حالت او څرنگوالې بیانوي.

لکه: تور، تږول، لږ، ډیر، خوږ، سوړ، موړ.

٤- فعل: هغې کلمې ته وایي، چې په یوه زمانه کې پر یو کار او عمل باندې دلالت کوي.

لکه: ځم، کښینم، واخیست، وخوړ، وبه وایم، وبه ښنم.

٥- قید: هغې کلمې ته وایي، چې د فعل یا صفت د پاره د قید او تمیز په ډول استعمالیږي.

لکه: ژر ژر، ورو ورو، نن، پرون.

٦- ادات یا توری، هغه چې خپلواکه معنې نه لري او د فعلونو او نومونو سره د یوې معنې د پاره استعمالیږي. ادات یا توری بلل کیږي.

لکه: (له، د، ته، سر، تر، به، کې) او نور.

د مفهوم له مخه د نوم قسمونه

۱۳- نوم د مفهوم او معنې له مخې په پنځه ډوله دی:

۱- خاص نوم چې یو خاص سړی، یا یو خاص شی معرفي کوي.

لکه: احمد شاه بابا، رحمان بابا، کابل، افغانستان.

۲- عام نوم، هغه دی، چې یو خاص سړی یا شی ترې، نه مراد یږی بلکې پر خپلو افرادو یو شان دلالت کوي.

لکه: سړی، لرګی، پاڼه، غوښه، هنداره.

د ظرف نوم، د تصغیر نوم، د صوت نوم، د آلې نوم دا ټول د عام نوم قسمونه دی.

لکه: نندارتون، کورګی، چغهار، مچ شړونی.

۳- د جنس نوم هغه دی، چې په لږو ډیرو باندې یو شان دلالت وکړی.

لکه: اوبه، غوړی، غنم، تیل.

٤- د جمعیت نوم، هغه دی چې په لفظ کې مفرد وی او په معنې کې دیوې ډلې او جمعیت د پاره راځی.

لکه: لښکر، جرګه، رمه، ټولی، اولس.

د جمعیت نوم د ډیرو ډلو په لحاظ جمع کیږی.

لکه: جرګې، رمې، اولسونه.

۵- مجرد نوم هغه دی، چې مادی وجود نه لری، یعنې په سترګو نه

له‌دل کیږی.

لکه: عقل، پوهه، ویره.

۱٤- نوم دجوړښت په‌لحاظ پر دوه‌ډوله‌دی:

۱- مرکب‌نوم، چې له‌دوو یا زیاتو کلمو څخه‌جوړ شوی‌وی.

لکه‌شیرپور، کندهار، شیرشاه مینه، بریکوټ‌او نور.

۲- بسیط نوم، چې یوه‌ مفرده کلمه‌وی‌او نور توکی نه‌لری.

لکه: کټ، اور، لاس، سر، زړه.

مرکب‌نومونه کله په‌لنډ او مخفف‌صورت‌هم‌راځی.

لکه: ترله= دتره‌لور. تروزی= دترور زوی.

مذکر او مؤنث

۱۵ - ټول نومونه په پښتو کې د کیفیت او جنسیت له مخه پر دوه ډوله دي او په نرینه او ښځینه ویشل کیږي. دغه دواړه قسمه ځینې نښې لري، چې په وروسته ډول ښودل کیږي:

۱۶ - **د نرینه نوم نښې:** کوم نومونه او صفتونه چې په پای کې یې دغه وروسته علامې راشي، مذکر (نرینه) نوم ګڼل کیږي.

۱ - نرمه «ی» لکه: لرګی، منګی، سړی، نوی، وږی، تږی.

۲ - څرګند واو، لکه: تالو، باڼو، چاکو.

۳ - کوچنۍ «ه» لکه: تره، وراره، زړه، نیکه.

٤ - نرم واو، لکه: پلو، لو، کنډو.

۵ - هغه ټول نومونه چې په آخر کې یې اصلي توری راغلی وي او سماعي مؤنث نه وي، مذکر ګڼل کیږي.

لکه: میز، لاس، اور، غل، مل.

یادونه: هغه ساکنه «ی» چې د مخه یې ساکن «و» او یا «الف» وي، د اصلي توري حکم لري.

لکه: زوی، سوی، لوی، ځای، چای.

۱۷ - د مؤنث نښې: هغه نوم چې په پای کې یې دغه وروسته نښې راغلې وي، مؤنث (ښځینه) نوم ګڼل کیږي.

۱- څرگنده «ه»: لکه: اسپه، لښته، پښه، پوښتنه، توره، سپینه.

۲- زورکۍ واله «ۍ»: لکه: خولۍ، ډوډۍ، څپلۍ، څوکۍ.

۳- الف: ژړا، خندا، نڅا، ملا، شا، ښوروا.

مگر الف د بې سا نومونو په آخر کې د مؤنث علامه گڼل کیږي.

٤- اوږد واو: لکه: ښارو، زانگو او لامبو.

٥- څرگنده «ی»: لکه: پیاتی، غیچی، دوستی، ښادی، وروری، خوری.

خپلوی مگر په نسبی صفتونو کې څرگنده «ی» د مذکر د پاره راځی.

لکه: دوبی، موچی، ډولی، رباپی.

٦- اوږده «ې»: لکه: ادې، ناوې، ملگرې، تیږې.

د مونث قسمونه

۱۸- مونث په پښتو کې پر څلور ډوله ویشل کیږي:

۱- حقیقي لفظي (ساکښ، نښه وال) ، هغه دي ، چې د یو ساکښ او ذیروح نوم وي او د تانیث نښه هم پکښې وي.

لکه: غوا، چرګه، اسپه.

۲- حقیقي غیر لفظي « ساکښ، بې نښې » ، چې د یو ساکښ نوم وي او د تانیث نښه نه لري.

لکه: مور، خور، ترور، نږور، پور. دې قسم ته معنوي مؤنث هم وايي.

۳- غیر حقیقي لفظي « بې سا ، نښه وال » ، هغه ته وايي، چې د بې سا شیانو نوم وي او د تانیث علامه په کې وي.

لکه: لښته، پاڼه، غرمه، کاچوغه، څوکۍ، رڼا ، زانګو، پښتو.

٤- غیر حقیقي غیر لفظي « بې سا ، بې نښې » ، هغه ته وايي، چې ساشي نوم وي او تانیث نښه هم په کې نه وي.

لکه: لمن، ستن، برستن، میچن، ځنګل، منګول، ږمنځ، وریځ، ورځ، میاشت، لار، لویشت، غېږ، چار. دې قسم ته سماعي مونث هم وايي.

د غه قسم مونث نومونه ټول په اصل کې څرګنده « ه » لري.

لکه : لمنه، ښښه. تر آخره مګر د « ه » غورځیدل په کې سماعي دي، یعنې په محاوره او اوریدو پورې اړه لري. په دې ډول نومو کې اصلي ساکن « نون » چې د مخه ترې زورکی وي، د تانیث نښه بلل کیدای شي.

مونث جوړونه

۱۹ - په پښتو کې دمؤنث او مذکر د پیژندنې د پاره دوې لارې موجودې دی:

یوه لار داده چې دمذکر او مؤنث د پاره جلا جلا نومونه ایښودل شوی وی او له یو بل سره په لفظ کې ارتباط نه لری.

لکه : پلار، مور، لور، زیو، ځلمی، پیغله، هلک، نجلی.

او بله لاره داده چې مؤنث نوم دیوې قاعدې سره سم، له مذکر څخه جوړ شوی وی او په لفظ کې یو تر بله ارتباط لری. دې قسم ته قانونی مؤنث وایی.

۲۰ - د قانونی مؤنث دجوړولو قاعدې په وروسته ډول دی:

۱ - هغه مُذکر نوم چې په آخر کې یې نرمه « ی » وی. که چیرې په اول او منځ کې یې دروند خج نه وی، دمُذکر « ی » په زور کې واله « ی » بدلیږی او که چیرې په اول کې یې خج راغلی وی، نو د آخر « ی » یې په اوږده « ی » بدلیږی او مؤنث ځنې جوړیږی.

اول قسم		دوهم قسم	
مُذکر	مؤنث	مُذکر	مؤنث
اوسنی	اوسنۍ	ملگری	ملگرې
کابلی	کابلۍ	وهلی	وهلې
کندهاری	کندهارۍ	وهونکی	وهونکې
لیونی	لیونۍ	غلی	غلې
نمسی	نمسۍ	تږی	تږې
پردی	پردۍ	وږی	وږې

۲- هغه نوم او صفت چې په منځ کې یې ساکن «و» او یا «ی» راغلي وي، که جمع لري او په جمع کې یې د منځ کومکی توري یا په الف بدل شوي وي او یا غورزیدلي وي، په مؤنث کې یې د منځ کومکی توري غورزیږي او په آخر کې یې څرګنده «ه» زیاتیږي. لکه:

مذکر: سوړ، زوړ، موړ، کوڼ، پوخ، شین.

مؤنث: سړه، مړه، کڼه، پخه، شنه.

۳- هغه نومونه او صفتونه چې په آخر کې یې اصلي توري راغلي وي یوازې د څرګندې «ه» په زیاتولو مؤنث کیږي. لکه:

مذکر: چرګ، زرک، زړور، لیکوال.

مؤنث: چرګه، زرکه، زړوره، لیکواله.

یادګیرنه: تړل صفات چې جمع نه لري او یا په جمع کې د منځ کومکی توري په الف نه بدلیږي، د دغه قانون لاندې راځي، یعنې یوازې په پای کې یې څرګنده «ه» زیاتیږي. لکه:

مذکر: تور، تړل، غټ، اوم، اوږد.

مؤنث: توره، تړله، غټه، اومه، اوږده.

٤- په پښتو کې ځینې شریک صفات هم شته، چې د مُذکر او مؤنث دپاره یو شان راځي او غالباً په آخر کې یې کومکی توري موجود وي.

لکه: ښکاره، خپه، ډاډه، آشنا، یوازې، نژدې، لاهو.

مفرد او جمع

۲۱ – نوم د شمیر او کمیت له مخې، پر دوه ډوله دی: مفرد او جمع.
مفرد هغه دی، چې پر یوه شي یا یوه کس باندې دلالت کوي.
لکه: هلک، ونه، لرګې. او جمع یې هغه ده چې له یوه نه پر زیاتو شیانو او کسانو دلالت کوي. لکه: هلکان، ونې، لرګي.

په پښتو کې ټولې جمعې له مفرد څخه د ځینو علامو په راوړلو جوړیږي.

د نارینه جمعو علامې دادي:

(ي، ه، ګان، اه، یان، ان، ونه). او د ښځینه جمعو علامې دادي:
(ې، ی، ګانې، وې). د نارینه جمعو د جوړولو قاعدې په وروسته ډول بیانیږي:

۱ – هر مفرد نوم او صفت چې په پای کې یې نرمه «ې» راغلې وي، په جمع کې د غه «ې» په څرګنده «ی» بدلیږي.

مفرد	جمع	مفرد	جمع
ستورې	ستوری	پلې	پلی
نوې	نوی	اغزې	اغزی
لوښې	لوښی	لرګې	لرګی
پرونې	پرونی		

یادونه: په دې قسم نومونو کې ساکښ نومونه یا صفتونه او نسبتي ساکښ صفتونه د مفرد په آخر کې د (آن) په راوړلو هم جمع کیږي. لکه:
مفرد: میږی، غویی، خوریی، ښاپیری، کابلی، کندهاری، سدوزی.
جمع: میږیان، غویان، خوریان، ښاپیریان، کابلیان، کندهاریان، سدوزیان.

۲ - هر نوم او صفت چې په آخر کې یې څرګند اصلي واو یا الف یا څرګنده اصلي «ه» راغلې وي، د «ګان» په راوړلو جمع کیږي. لکه:

مفرد: تالو، چاکو، باڼخو، بابا، ماما، بوډا، ساده.

جمع: تالوګان، چاکوګان، باڼخوګان، باباګان، ماماګان، بوډاګان سادګان.

یادګیرنه: د واو په نومو کې ځینې په «آن» او د «الف» په نومو کې ځینې په «یان» هم جمع کیږي. لکه: مرزایان، اشنایان، ملایان کچالان، شلتالان، کدوان، پتوان، کندوان. (۱)

۳ - ساکنې صفات چې په آخر کې یې څرګنده «ی» یا څرګند واو راغلې وي، د (ان) په راوړلو جمع کیږي. لکه:

مفرد: موچي، دوبي، لاپو، خیتو.

جمع: موچیان، دوبیان، لاپوان، خیتوان.

٤ - هر صفت چې په منځ کې یې واو یا «ی» راغلې وي او دغه واو او (ی) په مؤنث کې غورځیدلې، نو په جمع کې هغه په الف بدلیږي او په پای کې یې کوچنی «ه» زیاتیږي. لکه:

مفرد: پښتون، ړوند، روڼ، تریخ، تریو.

جمع: پښتانه، ړانده، راڼه، تراخه، تراوه.

۵ - ځینې دوه توریز او یو څپه ییز صفات د کوچنی «ه» په زیاتولو جمع کیږي. لکه:

---

(۱) د واو په نومو کې دری سلابیز او هغه دوه سیلابی چې په منځ کې یې «ا، ی» نه وی او د الف په نومو کې هغه څه په منځ کې (یی،ی) نه وی، دغه ډول دی.

مفرد: غل، مل، مړ، سور، شین، اوږد.

جمع: غله، مله، مړه، سره، شنه، اوږده.

۶- هغه نومونه او صفتونه چې په آخر کې یې اصلي حرف راغلی وي، که ساکښ وي، عموماً دان په زیاتولو او که بې سا وي، د «ونه»، په زیاتولو جمع کیږي. لکه:

مفرد: چرګ، اوښ، ځوان، مین.

جمع: چرګان، اوښان، ځوانان، مینان.

مفرد: کور، کال، پور، ټوپک.

جمع: کورونه، کلونه، پورونه، ټوپکونه.

ښځینه جمعې

۲۲- د ښځینه جمعو د جوړولو قاعدې او علامې په وروسته ډول دي:

۱- هر مفرد مؤنث نوم چې په آخر کې «و» او «ی» وی، د «گانې» په زیاتوالي جمع کیږی. لکه:

جمع	مفرد	جمع	مفرد
ژړاگانې	ژړا	زانگوگانې	زانگو
رڼاگانې	رڼا	پیشوگانې	پیشو
غواگانې	غوا	ورشوگانې	ورشو
اناگانې	انا		

یادونه: ځینې پښتانه د الف نومونه د (و ې) په راوړلو جمع کول. لکه:

ژړاوې، رڼاوې، غواوې، اناوې.

۲- هر مفرد مؤنث نوم چې په پای کې یې څرگنده «ې» یا زورکی واله «ی» راغلی وی، که ساکښ وی په «گانې» جمع کیږی او که بې ساوی، نو جمع کی په زورکی واله «ې» راځی. لکه:

ساکښ بې سا

جمع	مفرد	جمع	مفرد
دوستی	دوستی	مامې گانې	مامی
ودانی	ودانی	کاکی گانې	کاکی
پاتی	باتی	انی گانې	انی
ځوکی	ځوکی	بوډۍ گانې	بوډۍ
خولی	خولی	ابی گانې	ابی

۳- کوم نوموںه چې په پای کې یې اوږده (ي) راغلی وی، په پوهمنو کې په (انی) جمع کیږی او په ناپوهمنو او عمومی صفاتو کې جمع نه لری، بلکې دمفرد او جمع دپاره یو شان راځی. لکه:

پوهمن		ناپوهمن او عمومی صفات	
مفرد	جمع	مفرد	جمع
ناوي	ناویاني	ورغومی	ورغومې
خواښې	خواښیاني	تلونکی	تلونکې

٤- هغه مفرد مؤنث نوموںه چې په آخر کې یې «ه» وی، په جمع کې یې «ه» په «ې» بدلیږی. لکه:

مفرد	جمع	مفرد	جمع
ملگری	ملگرې	مالگه	مالگې
گټه	گټې	پخه	پخې
ختیه	ختې	جرگه	جرگې
پانه	پانې	خوله	خولې

یادگیرنه: هر کله چې ټول سماعی مؤنثات په اصل کې «ه» لری، نو ځکه یې جمع په آخر کې د «ې» په راوړلو راځی. لکه:

مفرد	جمع
غیږ	غیږې
لار	لارې
لمن	لمنې
ځنگل	ځنگلې

٥- دنسبتي صفاتو او شريكو صفاتو ښځينه جمعې له نارينه جمعو د «ی» په زياتولو جوړيږي. لکه:

مؤنث جمع	مذكر جمع	مؤنث جمع	مذكر جمع
دوبيانې	دوبيان	ساده گانې	ساده گان
موچيانې	موچيان	آشنايانې	آشنايان
كابليانې	كابليان	خوارانې	خواران
كولالانې	كولالان		

٦- د معنوي مؤنثاتو جمعې تر يوې قاعدې لاندې نه راځي، نو په ورو سته ډول جوړيږي. لکه:

جمع	مفرد	جمع	مفرد	جمع	مفرد
ميندې	مور	ترېندې	ترور	نجونې	نجلۍ
خويندې	خور	لونې	لور	ورندارې	وريندار
نږيندې	نږور	يونې	يور	ترورياني	ترور
				تندارې	تندار

******
****
***
*

د اسم حالتونه

د نوم حالتونه پر دوه ډوله دي: معنوي او لفظي. لومړی غواړو چې دنوم معنوي حالتونه وښيو:

۲۳- دنوم مشهور حالتونه څلور دي، چې په وروسته ډول ښودل کيږي:

۱- فاعلي حالت- کوم نوم چې په جمله کې فاعل وي، يعنې يو کار له هغه څخه صادر شي، يا پورې تړلې وي، دهغه حالت ته فاعلي حالت وايي: لکه:

«ځلمی خط ليکي» ، «تور پيکی کور ته ځي».

په دې جملو کې ځلمی او تورپيکی دواړه فاعلي حالت لري.

۲- مفعولي حالت- که چيرې يو نوم په جمله کې مفعول واقع شي، دهغه حالت ته مفعولي حالت وايي ،لکه: بريالی ډوډۍ خوري. ملالۍ سبق وايي. په دې جملو کې ډوډۍ او سبق په مفعولي حالت کې دي.

۳- ندايي حالت- که چيرې يو نوم ته غږ او ندا ورکړی شي، نو هغه نوم په ندايي حالت کې دی، لکه: ای وروه! ای هلکه! ای خورې!خورکې! تاته وايم.

په دې جملو کې ورور، خور، خورکۍ، هلک، ندايي حالت لري.

٤- ارتباطي حالت- که چيرې يو نوم دارتباط له اداتو سره استعمال شي او د ارتباط توري يا ورځنې دمخه او يا وروسته راشي، نو هغه نوم ارتباطي حالت لري. لکه:

له کوره راغلم، بازار ته ځم، ملالۍ ته قلم ورکه.

په دی مثالو کې: کور، بازار او ملالۍ ارتباطي حالت لري او د

ارتباط توری په کې (له ، ته) دی. په پښتو کې د ارتباط توری دادی: «په، پر ، د ، تر ، له ، نه، لره ، څخه، ځنې، سره او نه».

۲٤- که چیرې دوه نومونه د «د» په واسطه له یو بل سره ارتباط پیدا کړی، نو هغه وخت ورته اضافی ارتباط وایی. په اضافی ارتباط کې لومړی مضاف الیه او وروسته مضاف راځی. لکه: دځلمی قلم، داختر ورځ، دزرو گوته، دلوست کوټه ، دسترگو تور، دزړه سر، دکندهار انار، دکابل منې، مشهورې دی او که مضاف الیه د «مې» دې، یې ضمیرونه وی، نو بیا مضاف دمخه راځی ، لکه:

قلم مې راکه ، کتاب دې څه شو، زړه یې پریشان دی.

PROPERTY OF ACKU 11325

دنوم لفظی حالتونه

۲۵- په پښتو کې نومونه د آخر د تغییر په لحاظ پر څو ډوله دی، دلته دنومونو لفظی حالتونه په وروسته ډول ښودل کیږی.

۱- هغه نوم چې په نرمه «ي» ختم شوی وی، په ندایی حالت کې مفتوح راځی او فتحه یې په «ه» لیکل کیږی، په فاعلی حالت او ارتباطی حالت کې دجمعې په شکل اوړی. یعنې نرمه «ی» په څرگنده «ې» بدلیږی او په نورو حالاتو کې په اصلی شکل راځی، لکه:

ندایی حالت، فاعلی حالت، ارتباطی حالت، اصلی حالت

ای ځلمیه! ځلمی خط ولیکه، په منگې کې اوبه نشته.

اې سړیه!! توریالی سبق ووایه، ځلمی ته څه وایې؟ توریالی یې بوت

۲- هغه صفت چې په منځ کې یې « و » وي ، په ندایي حالت کې مفتوح او په فاعلي او ارتباطي حالت کې دجمع په صورت راځي ، لکه:
اې پښتونه! واړه هلک وختدل ، بې ننگي د پښتانه مرگ دی.
۳- کوم نومونه چې په صحیح حرف ختم وي او جمع یې په (ان - ونه) راځي ، په ندایي حالت کې مفتوح او په نورو حالاتو کې په اصلي صورت راځي.
لکه: اې ځوانه! اې هلکه! اې باده! اې کوره!
یادونه: دغه راز د (له ، تر ، بې ، نا) له اداتو سره هم مفتوح راځي.
لکه: بې فکره سړی دی ، نا شکره دی ، تر کوره پورې ځم ، له کوره راغلم.
٤- سماعي مؤنث او په « ه » او څرگنده « ي » مختوم مؤنث په ندایي فاعلي ، ارتباطي دری واړو حالتونو کې په جمع بدلیږي.
لکه : ای میرمنې ، دښمنی د یر کوورونه وران کړل - نن دښادۍ ورځ ده.
ای دوستي ! چرگې دانې وخوړې ، نن دمیاشتې شلم دی.
اې کتې! د کور میرمنې د ودې پخه کړه ، سلیم بې ژبې سړی دی.
ای بدې ورځې.
۵- هغه معنوي مؤنث چې په صحیح حرف ختم وي ، په ندایي حالت کې یې په آخر کې اوږده « ې » زیاتیږي د « له ، بې ، تر » » سره مفتوح او په نورو حالاتو کې په خپل شکل راځي.
لکه: ای مورې! ای خورې! له موره بل څوک خوږ نشته ، دا هلک بې موره دی ، دی تر موره ورسوه.
٦- د جمع او اسم جنس نومونه چې په څرگنده « ې » اوږده « ی » یا په

«ه» مختوم وی، په ندایی، فاعلی او ارتباطی حالاتو کې د آخر «ی-ه» په اوږد واو بدلیږی. لکه:

ای سړو! میلمنو ډوډۍ وخوړه، دغوړو قیمت زیات شوی دی.

ای میلمنو! دغو سړو ډیر کار وکړ، بې اوړو کار نه کیږی!

ای ښځو! دغو ښځو کالي وګنډل! د میلمنو کوټه چیرې ده!

زما میندو خویندو!

۷- هغه جمع مذکر او اسم جنس چې په صحیح حرف ختم وی، په ندایی فاعلی او ارتباطی حالاتو کې یې آخر ته کوچنی واو زیاتیږی، لکه: ای هلکانو! هلکانو سبق ووایه - دغنمو نرخ څنګه دی.

ای ځوانانو! دغو ځوانانو ډیر کار وکړ - د اوښانو بارونه درانه وی.

یادګیرنه: الف- ټول صفات چې جمع نه لری، که چیرې موصوف یې جمع وی، نه په دریواړو حالاتو کې یې آخر ته واو زیاتیږی، لکه:

ای غمجنو! لړو کسانو کار وکړ - په سپکو سیکه په درنو درونده.

ای شته منو! ډیرو خلکو خبری وکړې - په ډیرو کې یې جوره په لږو کې یې ویشه.

ب- په پښتو کې مصدر د جمع مذکر حکم لری او په دغو دریواړو حالاتو کې یې په آخر کې واو زیاتیږی. لکه:

ډیرو لیکلو ستړی کړم - دا د خوړلو څښلو وخت نه دی.

په مینځلو به یې سپین نه کړې بابو جانه
هر لیمنځی چې دوړی اصل یې تور وی

(((*****)))

نه بدلیدونکی نومونه

۲۶- په پښتو کې ځینې تغییر نه منونکی نومونه هم شته چې هغه په ټولو حالاتو کې په یو صورت استعمالیږي او په پای کې یې کوم تغییر او بدلون نه راځي. دغه قسم نومونه په بیلو بیلو حالاتو کې وروسته ښودل کیږي:

۱- هغه نوم چې په پای کې یې «الف» راغلی وي.

لکه: ای کاکا! دادا مې راته یو ښه قلم راوړ- حمید په خندا راغی.

۲- هغه نرینه نوم چې په کوچنی «ه» ختم وي. لکه:

ای نیکه! ځلمی ته خپل تره قلم وباښه، بې زړه سړی هیڅ نه شي کولای.

۳- هغه نوم چې په پای کې یې څرگند او اوږد «واو» وي. لکه:

ای ښارو! پیشو غوښه وتښتوله- زه د پښتو په ژب دود پوهیږم.

٤- هغه نوم چې په زور کې واله «ی» مختوم وي. لکه:

ای نجلۍ! ږلۍ دونو پاڼې هم تویې کړې - ړنا پر څوکۍ ناسته ده.

۵- هغه نوم چې په زور کې واله «ی» ختم وي. لکه:

ای ملگرې! ادې ډوډۍ پخه کړه، تورپیکۍ له خوابښې سره ولاړه.

٦- هغه نرینه نوم چې په څرگنده «ی» ختم وي. لکه:

ای دوبی! موچی بوټونه وگنډل، زما جامې د دوبي سره دي.

۷- هغه مُذکر نوم چې په څرگنده «ه» ختم وي. لکه:

ای پیاده! میلمه ډوډۍ وخوړه، میلمه د کور په لاس کې وي.

په پښتو کې د پردو لغاتو قانون

۲۷- هره ژبه د نورو ژبو لغاتو ته اړه لري او یوه اندازه دخیل لغات په کې موجود وی . په پښتو کې هم د عربی او نورو ژبو څه لغات راننوتی دی، مگر دغه ټول لغات د پښتو ژبې د قانون تابع دی ، چې په وروسته ډول ښودل کیږی:

۱- هغه عربی مصدرونه او لغات چې په آخر کې يې «الف، ه، ع، ح» وی ، په پښتو کې مؤنث استعمالیږی. لکه:

ابتدا - اوس د کار ابتداء ده.

اصلاح - د دوو ترمنځ اصلاح په کار ده.

مفاهمه - په هر کار کې یو تر بله مفاهمه ښه ده.

توقع - ډیره توقع لرم.

موضوع - دا موضوع ډیره مهمه ده.

اطلاع - نوی اطلاع راغلی ده.

تفریح - دوی ښه تفریح وکړه.

ترفیع - ده سږ کال ترفیع کړې ده.

۲- هغه پارسی یا عربی الفاظ چې په پای کې يې اوږدو او یا څرگنده «ې»، یا (ا، ه) راغلی وی، مؤنث استعمالیږی. لکه:

گفتگو - ډیره گفتگو مو سره وکړه.

جستجو- جستجو يې په کار ده.

دانشگاه - دا د علم دانشگاه ده.

رباعی - ده یو ښه رباعی ویلې ده.

مثنوی - ما یوه ښه مثنوی لیکلې ده.

۳ - د عربي هغه ټول مصدرونه او کلمې د غه شان د نورو ژبو هغه ټولې کلمې چې په آخر کې یې اصلي توري وي، مُذکر استعمالیږي. لکه:

اعتدال - په هر کار کې اعتدال ښه ی.

موټر - دا موټر زوړ شوی دی.

تعصب - تعصب بد کار دی.

٤ - ټول عربي صفات چې په اصلي حرف ختم وي، په پښتو کې د «ه» په زیاتولو مؤنث کیږي. لکه:

خدمتگار، خدمت گاره، عاقله، مالدار، مالداره، فاضل، فاضله.

۵ - هغه عربي مصدرونه او کلمې چې په «ه» یا په مفتوح «ع، ح» ختم وي، په آخر کې د «ې» په راوړلو جمع کیږي. لکه:

مناظره، مناظرې، طمع، طمعې، معامله، معاملې، ذبح، ذبحې، رقعه، رقعې، قبح، قبحې.

٦ - هغه عربي مصدرونه او د نورو ژبو کلمې چې په آخر کې یې «الف» وي، د «گانې اووې» په راوړلو جمع کیږي. لکه:

التجا - التجاگانې = التجاوې. اشتها - اشتهاگانې = اشتهاوې.

دعا، دعاگانې = دعاوې.

۷ - کوم نومونه چې په «ع، ح» ختم وي او د مخه یې د «الف، واو، پیښ» راغلي وي، د غه شان هغه نومونه چې په اوږد او یا ثرگنده «ی» ختم وي، د غه ټول د «گانې» په راوړلو سره جمع کیږي. لکه:

اطلاع - اطلاعگانې. ترفیع - ترفیع گانې.

اختراع - اختراع گانې. آرزو - آرزوگانې.

موضوع - موضوع گانې. رباعی، رباعی گانې.

۸- هغه عربي مصدرونه او نومونه چې په اصلي حرف ختم وي، ساکښ يې په «ان» او بې سايې په «ونه» جمع کيږي. لکه:

علم - علمونه. انعام - انعامونه. انقلاب - انقلابونه.

موټر - موټرونه. فاضل - فاضلان. عالم - عالمان. قاتل - قاتلان.

۹- که چيرې عربي مصدرونه او نومونه د عربي جمعې په ډول استعمال شي، نو په پښتو کې د جمع مُذکر حُکم لري. لکه:

ډير موضوعات او مهم مطالب ويل شوي دي.

نوي اطلاعات راغلي دي. انعامات يې ورکړل.

۱۰- د ټولو عربي جمعو په آخر کې په ارتباطي، فاعلي او ندايي حالاتو کې کوچنی واو زياتيږي. لکه:

اى حوادثو! مطالبو ته فکر کول ضروري دي.

له اطلاعاتو څخه ځان خبرول په کار دي. حوادثو او واقعاتو وربرولم.

۱۱- هغه عربي نوم چې په «ه» يا مفتوح «ح، ع» ختم وي، په دريواړو حالاتو کې يې «ه» او فتحه په «ی» بدليږي. لکه:

په مفاهمې باندې هر کار فيصله کيږي.

دا د مناظرې وخت نه دی. د فتحې په وخت کې خوشحالي ډيره وي.

اى فتحې تل اوسی! مباحثې ستړی کړم.

۱۲- که چيرې «بې له، نا» په يوه مفرده عربي کلمه داخل شي، په آخر کې يې د فتحې په ځای «ه» زاوړل کيږي. په ندايي حالت کې په آخر کې «ه» زياتيږي. لکه:

بې مطلبه کار څه په کار دی. څوک مې له حاله خبر نه شو.

ناشکره سړی ښه نه وي. اى زما د زړه مراده! خدای دې تر سره کړه!

ضمیرونه

۲۸ - ضمیر هغه کلمه ده، چې دنوم په ځای دتکرار دلرې کولو دپاره راځي.

ضمیرونه په پښتو کې پر څو ډوله دي او مشهور قسمونه یې دا دي:
شخصي ضمیرونه، اشاري ضمیرونه، استفهامي ضمیرونه، مبهم ضمیرونه، ربطي ضمیرونه.

شخصي ضمیرونه هغه دي چې پر یو معین شخصي یعنې په متکلّم، مخاطب او غایب باندې دلالت کوي. شخصي ضمیرونه داستعمال له مخې په پیوست «متصل» او ناپیوست «منفصل» باندې ویشل کیږي

۲۹ - متصل ضمیرونه هغه دي، چې یوازې نه راځي او تل دفعل سره پیوست استعمالیږي، تول متصل ضمیرونه دادي:

م - دمفرد متکلّم دپاره، لکه: په ځم کې.

و - دجمع متکلّم دپاره، لکه: په ځو کې.

ې - دمفرد دمخاطب دپاره، لکه: په ځې کې.

یې - «است» دجمع مخاطب دپاره، لکه: په راغلی، راغلاست کې

ی - د - دمفرد مُذکر غایب دپاره، لکه: ځلمی تللی دی.
ځلمی په باغ کې گرځیده.

ل - دجمع مذکر غایب دپاره، لکه: هلکان راغلل.

هـ - دمفرد مؤنث غایب دپاره، لکه: ملالۍ له خوبه پاځیده.

ې - دجمع مؤنث غایب دپاره، لکه: نجونې پوهنځي ته ولاړې.

څرگنده «ی» - په حال او مستقبل کې د مفرد، جمع، مذکر او مؤنث دپاره، لکه:

ځلمی سهار وختی له خوبه پاځی. ملالی چای څښي.
هلکان سبق وایي. نجونې خط لیکي.
دغه متصل ضمیرونه همیشه د افعالو سره پیوست راځي، نو ځکه فعلي ضمیرونه هم ورته وایي.
۳۰ - دغه متصل ضمیرونه دوه حالته لري: فاعلي او مفعولي.
په لازمي فعلونو کې د فاعل په حیث او په متعدي فعلونو کې د مفعول په حیث راځي، مګر په استعمال کې منفصل ضمیرونه هم ورسره راتلای شي.

فاعلي حالت

مفرد	جمع
متکلم - زه ګرځم	مونږ ګرځو
مخاطب - ته ګرځې	تاسې ګرځئ
مذکر غایب - دی ګرځي.	دوی ګرځېدل
مؤنث غایب - دا ګرځیده	دوی ګرځیدلې

مفعولي حالت

مفرد	جمع
متکلم - ځلمی زه وپیژندلم	ځلمي مونږ وپیژندلو
مخاطب - ځلمي ته وپیژندلې	ځلمي تاسې وپیژندلې
مذکر غایب - ما دی ولید	ما دوی ولیدل
مؤنث غایب - ما دا ولیدله	ما دوی ولیدلې

یادونه: متصل ضمیرونه یوازې په ماضي فعلونو کې مفعولي حالت لري او په حال او استقبال کې تل د فاعل په حیث راځي.

منفصل ضميرونه

۳۱- منفصل ضميرونه هغه دي، چې له بلې کلمې سره پيوست نه راځي، بلکې ځانله او جلا ليکل کيږي. منفصل هم بيا پر دوه ډوله دي: يو قسم يې مستقل «خپلواک» او بل قسم يې غير مستقل «نا خپلواک» دي. مستقل منفصل ضميرونه په وروسته ډول ښودل کيږي:

زه، ما - دمفرد متکلّم دپاره.

مونږ - دجمع متکلّم دپاره.

تاسې - دجمع مخاطب دپاره.

دی، ده - دمفرد مذکر غايب دپاره. د نژدې غايب دپاره، يعنې ددريم سړی دپاره که څه هم حاضر وي.

دا، دې - دمفرد مؤنث غايب دپاره.

دوی - دجمع غايب دپاره.

هغه - دغه په زور، هغه دغه په زور کې - دمفرد مذکر غايب دپاره.

هغه هغې - دمفرد مؤنث غايب دپاره. دليرې غايب دپاره.

هغوی - دجمعې غايب دپاره.

دغه ضميرونه د استعمال له مخې بيل بيل حالتونه لري، چې په وروسته ډول بيانيږي:

۱- په دغو ضميرونو کې «ده، دې، هغه، هغې» خالي يو فاعلي حالت لري، يعنې يوازې دمتعدی ماضي دفاعل په حيث استعماليږي او په نورو حالتو کې نه راځي. لکه:

مؤنث	مذکر
دې ختکي وخوړ	ده ختکي وخوړ
هغې ختکي وخوړ	هغه ختکي وخوړ

۲ - «ما، تا»، دا دوه ضميرونه په متعدي ماضي کې د فاعل په حيث او په حال مستقبل او امر کې دمفعول په حيث راځي. لکه:

مفعولي	فاعلي
توريالي ماويني	ماخط وليکه
ته به ما کورته بوځې؟	تا خط وليکه

۳- «زه، ته» دا دوه ضميرونه هم فاعلي حالت لري، هم مفعولي، په متعدي ماضي کې دمفعول په حيث او په لازمي افعالو او متعدي حال او مستقبل کې دفاعل په حيث استعماليږي. لکه:

فاعلي حالت	مفعولي حالت
زه ځلمي وينم، زه ځم	زه ځلمي وليدلم
ته ځلمي ويني، ته ځې	ته ځلمي وليدلې

زه به خط وليکم، زه تللي وم

ته به خط وليکې، ته تللي وې

٤- «دی، دا، هغه» دا ضميرونه هم دوه حالته لري: فاعلي او مفعولي، مګر فاعلي حالت يې په متعدي افعالو کې په حال او مستقبل پورې خاص دی او مفعولي حالت يې کوم اختصاص نه لري، په ماضي او حال دواړو کې راځي. لکه:

فاعلي حالت	مفعولي حالت
دی خط ليکی، دی به خطي وليکی	مادی وليد، زه دی بيايم
هغه خط ليکی	ما هغه وليد، زه به هغه راولم
دا خط ليکی	ما دا وليده، زه به دا راولم

۵ - «مونږ، تاسې، دوی، هغوی» دغه څلور دجمع ضميرونه استعماليږی، له مخه هيڅ اختصاص نه لري، په ماضي او حال کې هم دفاعل په حيث استعماليږی او هم دمفعول په حيث. لکه:

فاعلي حالت	مفعولي حالت
مونږ سبق ووايه	توريالي مونږ وليدلو
تاسې څه کوئ؟	توريالي تاسې وليدلې
مونږ خط ليکو	توريالي دوی وليدل
دوی به زما قلم راوړی	توريالي دوی وليدل
دوی به زما قلم راوړی	توريالي مونږ وينی
دوی چيرې ولاړل؟	او تاسې نه وينی
هغوی کورته ولاړل	

٦ - په پورته ضميرونو کې يوازې «زه، ته، دی، دا، هغه» ارتباطي حالت نه لري او نور ټول ضميرونه دېشکاره نوم په شان ارتياطي حالت لري او دارتباط له توروسره استعماليږی. لکه:

ما - ماته څه وايې؟ — مونږ - مونږ ته خپل وطن گران دی

تا - له تاسره مې کار دی — تاسی - تاسی ته خبره کوم

ده - ده ته څه مه وايه — دوی - پر دوی باندی کار ډير دی

دی - ددې کور چيرې دی؟ — هغوی ته مې کتابونه ورکړل

هغې - له هغې نه دا پوهه ده.

اضافی ضمیرونه

۳۲- په پښتو کې اضافي منفصل ضمیرونه په وروسته ډول ښودل کیږي:

زما - زمونږ دمتکلّم دپاره.

ستا ، ستاسې - دمخاطب دپاره.

دده ، ددوی د نژدې مذکر غایب دپاره.

ددې، ددوی دنژدې مؤنث غایب دپاره.

دهغه، دهغوی - دلیرې مذکر غایب دپاره.

دهغې ، دهغوی دلیری مؤنث غایب دپاره.

دغه ټول اضافي ضمیرونه تل له مضاف څخه دمخه راځي او مثالونه يې دادي:

زما کور په کابل کې دی. زمونږ هیواد افغانستان نومیږي.

ستا فکر ښه دی. ستاسې خیال څنگه دی؟

دده لاس خوږیږي.

ددې زړه خپه دی. ددوی تعلیم زیات دی.

دهغې مور ژوندۍ ده. دهغوی فکر پوخ دی.

*****

ناخپلواک منفصل ضمیرونه

۳۳- په پښتو کې غیر مستقل ضمیرونه هم شته دی، چې ځانله شکل لری، مګر بې د نورو کلمو له راوړو ځانله نه استعمالیږی، دغه ضمیرونه په وروسته ډول دی، لکه:

مې، مو - د متکلم د پاره.

دې، مو - د مخاطب د پاره.

یې - د غایب د پاره.

د استعمال په لحاظ دغه ضمیرونه د افعالو په آخر او منځ او د نومونو په آخر کې راځی، مګر د لازمی افعالو او د ارتباط له اداتو سره نه استعمالیږی.

۳٤- دغه ضمیرونه درې حالته لری: فاعلی، مفعولی، اضافی. مګر فاعلی حالت یې په ماضی متعدی پورې او مفعولی حالت یې په امر، حال او مستقبل پورې اړه لری، مثالونه یې دادی:

فاعلی حالت	مفعولی حالت
کتاب مې واخیست	ته مې چیرې بیایې؟
کتاب مو واخیست	دی مو چیرې بیایی؟
کتاب دې واخیست	زه دې له ځانه سره بیایم
کتاب مو واخیست	زه مو له ځانه سره بیایم
کتاب یې واخیست	زه یې کورته بیایم
زه یې کورته بیایم	

اضافی حالت

کتاب مې راکه، کتابونه مو راکه، کتاب دې څه شو؟ کتابونه مو څه شول؟ کتاب مې ورک شو.

اشاري ضميرونه

۳۵- په پښتو کې ځينې اشاري ضميرونه هم شته دي، چې د اشارې په ډول د اشخاصو او شيانو په ځای استعماليږي، په پښتو کې اشاري ضميرونه په ورروسته ډول دي:

دغه، دغو - د نژدې مذکر د پاره. هغو - د ليرې مذکر د پاره.

دغې، دغو - د نژدې مؤنث د پاره. هغې، هغو د ليرې مؤنث د پاره.

په دغو کلمو کې «دغې، هغې» د مفرد مؤنث د پاره او «دغو، هغو» د جمع مذکر او مؤنث د پاره، د ماضي متعدي په فاعلي حالت او ارتباطي حالت کې استعماليږي او «دغه، هغه» په نورو حالاتو کې د مؤنث مذکر، جمع او مفرد د پاره يوشان راځي.

مثالونه يې په ورروسته ډول دي:

فاعلي حالت	ارتباطي حالت	نور حالتونه
دغې ډوډۍ پخه کړه	له دغې نه قلم واخله	دغه راغلې ؤ دغه راغلې وه
هغې کالي ووينځل -	هغې نه کاغذ ورکه شوه -	هغه نه ؤ راغلی. هغه نه وه راغلې
دغو سر جوړه کړه	د دغو کار ولې نه کوی؟	
هغو خپل کار وکړ	له هغو پوښته وکړه.	

يادگيرنه:

اشاري ضميرونو سره که چيرې مرجع نه وي ذکر شوې، نو اشاري ضميرونه بلل کيږي، لکه په پورته مثالونو کې او که چيرې مرجع ورروسته راغلې وي، نو بيا ورته اشاري صفت ويل کيږي، لکه:

هغې دغې، ډوډۍ پخه کړه- دغو سړو لار جوړه کړه.

دغه هلک يو پوه هلک دی.

استفهامي او ربطي ضميرونه

۳۶- استفهامي ضميرونه هغه دي، چې د سوال او پوښتنې په وخت کې استعماليږي او په وروسته ډول ښودل کيږي:

چا، څوک - د اشخاصو د پاره راځي، (چا) د ماضي متعدي په فاعلي حالت او ارتباطي حالت کې او «څوک» په نورو حالاتو کې استعماليږي.

مثالونه يې دا دي:

چا سبق ولوست- چا خطر وليکه؟

چا ته وايي؟ دا سړی د چا ورور دی؟

څوک - راغلی دی؟

څوک - غواړی؟

څوک - دې ژړوی؟

څه، څومره، څو - دغه درې واړه ضميرونه په دريواړو حالتونو کې راځي، لکه:

څه وچيچلي؟ تا څه واخيستل؟ له څه ويريږی؟

دا قلم دې په څو واخيست؟ څومره اخلې؟

څوم، څومه، کوم- کومه؟

دا هم استفهامي ضميرونه دي، مگر هغه وخت چې مرجع ورسره نه وي ذکر شوی، لکه:

څووم دې په کار دی؟ څوومه غواړی؟ کوم دې په کار دی، کومه غواړې؟

۳۷- په پښتو کې یو قسم ربطي ضمیرونه هم شته چې په جملو کې د ربط وظیفه اجرا کوی او له جملې دوهمې جملې سره تړی. دغه ضمیرونه زیات نه دوو توکو څخه جوړ شوی دی.

مثالونه یې په وروسته ډول دی:

څوک چې - څوک چې بد ګرځی بد به پرزی.

چا چې - چا چې کار وکړ، ګټه به ومومی.

څه چې - څه چې کړې، هغه به ریبې.

هر څه - هر څه چې وایې وایه.

څومره چې - څومره چې خوړلی شی وخوره.

د «ترې - ترینه، ځنې، پرې، په کې» کلمې هم د ربطي ضمیرونه وظیفه اجرا کوی، مثالونه یې دادی:

ترې - ترې نه، قلم ترې واخله.

ځنې - پوښتنه ځنې وکړه.

پرې - زما پرې روپۍ دی.

په کې - ځلمی په کې ناست دی.

دغه کلمې په اصل کې د دې کلمو «ترده، له ده، په هغه کې» په ځای په مخفف ډول استعمالیږی.

«««***** »»»

مبهم ضميرونه

۳۸ - په پښتو کې ځينې مبهم ضميرونه هم شته ،چې د يو نامعلوم شي يا شخص پر ځای، استعماليږي او پر دوه ډوله دي: بسيط او مرکب

بسيط مبهم ضميرونه دادي:

څوک: څوک کارکوي او څوک ساعت تيروي.

چا : چا کار کړی دی او چا نه دی کړی.

څه : څه دادي او څه نور دي.

څو: څو يې مړه شول او څو يې پاتې دي.

هيڅ: دلته هيڅ نشته.

مرکب مبهم ضميرونه ډير او يو څو يې دادي:

هر څوک: هر څوک خپل خپل کار کوي.

هرچا: هر چا په کې خبرې وکړې.

هر څه: دلته هر څه پيدا کيږي.

هيڅوک: هيڅوک نه وايي ، چې زه نا پوه يم.

هيچا : هيچا ته څه مه وايه.

هر يو: هر يو وايي، چې زه من يم.

بل يو: بل يو هم نشته.

«««* * * *»»»

صفت

۳۹- صفت هغې کلمې ته وايي، چې د يوه نوم حالت، کيفيت او څرنګوالې بيانوي. صفت پر څو ډوله دی او په وروسته ډول ښودل کيږي:

۱- اصلي صفت: چې د يوه نوم ذاتي ښه والې او بدوالې ښکاره کوي.

لکه: ښه سړی، مشر سړی، بد سړی او نور.

اصلي صفات دا دي:

ښه، بد- تور، سپين- خړ، سور- غټ، لوی- نری، اوم- پوخ، خپل پردی، لوخ- مړ، ژوندی- روغ، جوړ- وړی، تږی- موړ، سوړ- ووړ، زوړ- تيټ، لوړ- جګ، اوچت- ګړندی، پلن- لنډ، اوږد- ارت، تنګ ژوبل، تپی- پوه او نور.

۲- نسبتي صفت: چې يو بل نوم ته يې نسبت شوی وي. لکه:

کندهاری، پکتياوال، يوسف زی، کوړنی، سليمان خيل، وريښمين او نور.

۳- اشاري صفت: هغه کلمې چې د هغو په واسطه يو نوم ته اشاره وشي او هغه ته اختصاص ورکړي، اشاري صفت بلل کيږي. لکه:

دا کورتی دې په څو روپۍ ګنډلی ده.

دغه باغ د انګورو دی.

دغه سړی د غنمو لو کوي.

دا ونه ښه سيوري لري.

دهغه غره په سرونې ښکاري.

دغه هلکان دزمرک وروړونه دي.
دغه لرګی وچ او هغه نور لانده دي.
له پورته مثالو څخه څرګندشوه، چې په پښتو کې داشاري کلمې دنر، ښځې، مفرد، جمع، ساکښ او بې سا دپاره یو راز ویل کیږي.
٤- عددي صفت: هغه کلمې دي، چې دهغو په واسطه د یو شي شمیر اندازه معلومیږي.
لکه: دوه لاسونه، دوې سترګې، شپږم کال، پنځمه ورځ او نور.
که چیري یو عدد یوازې شمیر او اندازه وښيي مطلق عدد یې بولي او که چیرې په رتبه او درجه هم دلالت وکړي، نو رتبې عدد ورته وایي.
لکه: دی یو کمیس په شل افغانۍ ګنډي. نن دمیاشتې ۲٦ ورځ ده.
مطلق عددونه بې له یو او دوه څخه دمذکر او مؤنث دپاره یو شان راځي او رتبې عددونه دخپل موصوف تابع دي.
لکه: لسم کال، لسمه ورځ.
٥- استفهامي صفتونه: چې دپوښتنې په وخت کې استعمالیږي او موصوف ورسره راغلی وي. لکه:
څومره غنم دې په کار دي. کوم هلک پوه دی. څو کتابونه اخلې.
٦- فعلي صفتونه: هغه دي، چې دفعل او کولو معنې هم په کې وي او دنورو صفاتو په شان دیو نوم حال او شان هم بیانوي.
فعلي صفات پر دوه ډوله دي. یو قسم یې فاعلي صفات دي. لکه:
پالونکی، تلونکی، تلونی، تللی، راغلی، پاڅیدلی، ګرځیدلی.
او بل قسم یې مفعولي صفات دي. لکه:
ساتلی، لیکلی، پرې کیدونکی، وهل کیدونکی او نور.

۴۰- فعلي صفات له مصدر څخه د مصدري علامو پر ځای د « ي، ونکی، ونی » په راوړو جوړیږی. د « ي » په واسطه جوړ شوی صفات په تیره زمانه پورې او د «ونکی، ونی» په واسطه جوړ شوی صفات په حال او راتلونکې زمانه پورې اړه لري. نور مثالونه دادي:

تللي وخت په مثال مړی د لحد دی* مړی چادی ژوندی کړی په ژړا

سل بللي ځائيږي او يو نابللي نه ځائيږي.

څوک چې کالي ګنډي، هغه ته ګنډونکی وايي.

۴۱- په پښتو کې صفت تر موصوف دمخه راځي او دغه ترکيب ته توصيفي ترکيب « ۱ » وايي. صفت په تذکير، تأنيث، جمع او افراد کې هميشه د موصوف تابع دی او د دواړو په منځ کې مطابقت لازم دی. لکه: خوږه منه، خوږ ختکې، خوږې هندوانې، خواږه انګور، زړو سړی، زاړه سړي، زړه ښځه، زړې ښځې.

صفات د حالاتو په لحاظ هم د موصوف تابع ګڼل کيږي. کوم تغيير چې په موصوف کې راځي، هغه په صفت کې هم راځي. لکه:

ارتباطي حالت	مفعولي حالت	فاعلي حالت
تور سترګو ليوني کړم	دغه وړوکی هلک چا ووهه	په لويو غرو دخدای نظر دی

ډيرو کارونو ستړی کړم په سر يې واوری په لمن زيړی ګلونه.

ندايي حالت- ګرانه وروره ستړی مه شې!

«۱» - مګر هغه صفات چې يو اختصاصي رنګ ولري، دغه شان خاص لقبونه او تخلصونه تر موصوف وروسته راځي. لکه: احمد شاد بابا، زرغونه انا.

مجرد وصفونه

۴۲ - مجرد وصف هغه ته وايي، چې په خارج کې کوم مادي وجود نه لري او خالي وصف او حالت ترې مراد يږي. لکه:

ليونتوب، هوښيارتوب، روغتيا، اوږدوالې، دوستي، دښمني او نور.

۴۳ - په پښتو کې د مجرد وصف د جوړولو مشهورې علامې دادي: (توب، تيا، والي، ی)، دغه علامې د اسم او صفت په آخر کې راځي او مجرد وصفونه ترې جوړيږي. لکه:

سړی - سړی توب
خر - خرتوب
ليونی - ليونتوب
مين - مينتوب
روغ - روغتيا
ټينګ - ټينګتيا
لوړ - لوړتيا

لوی - لوی والی
تور - تور والی
جګ - جګ والی
ترکاڼ - ترکاڼی
وروړ - وروری
انډيوال - انډيوالی

د مجرد وصف د جوړولو د پاره، ځينې نورې لاحقې هم شته، خو مثالونه يې لږ دي. لکه:

واله - له پښتون څخه پښتونواله.

ولي - له خپل څخه خپلولي.

ګلوي - له ورور څخه ورورګلوي.

ينه - له مړ څخه مړينه.

ښت - له مور څخه مړښت. له زوړ څخه زړښت.

۵- له پوه څخه پوهه.

٤٤- مجرد وصفونه په نورو حکمونو کې دمجردو نومو په شان دي او په جمله کې فاعل مفعول او مضاف ، مضاف اليه واقع کيږي. لکه:

مشرتوب لوی لوی کارونه غواړي.

دبدن پاکوالی دصحت دپاره ضرور دی.

دځلمی توب زمانه دکار او فعاليت زمانه ده.

مصدر (زیږنده)

٤٥- مصدر هغه کلمه ده چې بې له زماني څخه یو فعل او کاربیي او زمانه ترې معلومیږي. په پښتو کې مصدر دلفظ او آخر په لحاظ په پنځه ډوله دی:

۱- لام والا، لکه: وهل - تلل.

۲- ول والا، لکه: غورځول - ماتول - خندول - الوزول - تودول

۳- یدل والا، لکه: ګرځیدل، مړیدل، پاڅیدل.

٤- کول والا، لکه: پورته کول، پخلا کول.

٥- کیدل والا، لکه: پرې کیدل، وهل کیدل.

٤٦- د مصدر معنوي قسمونه په وروسته ډول ښودل کیږي:

۱- لازمي مصدر: هغه دی، چې فعل یې یوازې په فاعل تمامیږي او دریم شي، یعنې مفعول ته ضرورت نه لري. لکه: تلل، ګرځیدل او نور.

۲- متعدي معلوم: چې فعل یې یوازې په فاعل نه تمامیږي، بلکې مفعول هم غواړي، لکه: تړل، ساتل، پخول، اشنا کول.

۳- متعدي مجهول: چې فاعل یې معلوم وي. لکه: پرې کیدل، وهل، کیدل او نور.

٤- متعدي حکمي: چې د معنې په لحاظ لازمي وي، مګر په استعمال کې د متعدي مصدرونو حُکم لري او د «ما، تا، ده» ضمیرونه ورسره استعمالیږي. لکه:

ده وخندل، هغه وژړل. دغه ډول مصدرونه دادي: خندل، ژړل، غپل، نڅل، دانگل، زانگل، لامبل، تښتل، تو کل، غړمبل، تو ږل.

یادگیرنه:

لام والا مصدرونه متعدي هم راځي او لازمي هم، مگر دول او کول والا مصدرونه همیشه متعدي وي او د یدل او کیدل والا مصدرونه کله لازمي او کله متعدي مجهول وي.

لازمي لکه: گرځیدل، پخلا کیدل او متعدي مجهول، لکه: ډبیدل، پرې کیدل.

٤٧- د پښتو مصدرونه داشتقاق په لحاظ په درې ډوله دي:

١- تغییر نه منونکي: هغه مصدرونه، چې دحالیه افعالو په گروپ کې خپله اصلي ماده ساتي او کوم اساسي بدلون په کې نه راځي، تغییر نه منونکي مصدرونه دي. لکه: «منل، ساتل» چې دحال، مستقبل صیغې یې بې له کوم تغییره جوړیږي، مثالونه دادي:

حال	مستقبل	امر	ماضي استمراري	فعلي صفت
منم	وبه منم	ومنه	مانه	منلې
ساتم	وبه ساتم	وساته	ساته	ساتلې

٢- قانوني تغییر منونکي: هغه مصدرونه دي چې دحالیه افعال په اصلي ماده کې یې دیوې قاعدې سره سم تغییر راځي، لکه: وتل، تلل، چې دحال په فعل کې یې «ت» په «ځ» بدلیږي. مثالونه دادي:

وځم، وبه وځم، ځم، ځم به، ځه.

٣- بې قانونه تغییر منونکي: هغه مصدرونه دي، چې په حالیه

اُفعالو کې يې اصلي ماده بې له کوم قانون او قاعدې بدليږي . دغه ډول مصدرونه په پښتو کې لږ او په دې ډول دي:

(کتل، ليدل، وژل، موندل، ښښتل، ختل) ، چې د حال فعلونه يې داسې راځي: ګورم، وينم، وژنم، مومم، ښښلم ، خيژم.

يادګيرنه:

الف – ول والا ، کول والا ، يدل والا او کيدل والا مصدرونه د اشتقاق په لحاظ ټول قانوني مصدرونه دي او ټول افعال ورځنې ديوې قاعدې سره سم جوړيږي.

ب – په پښتو کې ټول مصدرونه د مذکر جمع حُکم لري او ټول فعلونه، صفات د ربط کلمې ورسره د مذکر جمع په شکل استعماليږي.

لکه: هره ورځ وهل ټکول ښه نه دي.

زيات خوړل بد دي، ليدل کتل مو سره وشول.

حاصل مصدر او د آلې نوم

٤٨- هغه نوم چې فعلي معنی لري او له مصدر څخه جوړ شوی وي، حاصل مصدر نومیږي. حاصل مصدر په پښتو کې د مصدر په معنی راځي، فرق دومره دی، چې په حاصل مصدر کې د رسمیت رنګ غالب وي او په مصدر کې فعلي مفهوم قوي وي.

حاصل مصدر له مصدر څخه د لاحقو په زیاتولو جوړیږي. د حاصل مصدر مشهورې علامې دا دي: دغه علامې د مصدری علامې په ځای راځي.

۱- نه، لکه: وهنه، ساتنه، لټونه، الوزونه، تلنه، دریدنه، غورځیدنه، پخلاکیدنه.

۲- کوچنی «د» لکه: غورځیده، لمبیده، لیده، کاته او نور.

۳- ښت، لکه: جوړښت، لګښت، مړښت.

٤- ون، لکه: تړون، ګډون، لټون، لمسون.

٥- (الف)، لکه: خندا، ژړا، لمبا، نڅا، غپا.

٦- څرګنده «هـ»، لکه: ګټه، روغه، لمسه، زغاسته.

٧- نرمه «ی»، لکه: غورزی، برابری، ودانی.

٨- تګ، لکه: اوسیدتګ، پاڅیدتګ، غورزیدتګ.

په پښتو کې د حاصل مصدر د جوړولو د پاره ځینې نورې علامې هم شته، مګر یو یا دوه مثاله لري او څو یې دا دي: خوراک، څښاک، تینګار، هستوګنه، خرڅلاو.

د آلې نوم

٤٩- آله دهغه شي نوم دی، چې دفاعل او مفعول تر منځ دفعل د رسولو په واسطه او ذريعه وي. لکه: مچ شړونی چې دمچانو دشړلو آلې ته وايي.

د آلې نومونه بسيط هم وي. لکه: اره، رنده او مرکب هم وي.

هر کجې آلې له متعدی مصدر څخه دفعلي مادې په پای کې د «ونی» په زياتولو جوړيږي. لکه:

له سر تړل څخه سر تړونی

له رګ وهل څخه رګ وهونی

له اور لړل څخه اور لړونی

له غوږ وهل څخه، غوږ وهونی

له پاکول څخه، پاکوونی

له چاڼول څخه، چاڼوونی

له تورل څخه، تورونې

له لاس پاکول څخه، لاس پاکې

له مچ وژل څخه، مچ وژی

کله کله د «ی» په غورځولو هم ويل کيږي.

لکه: لاس پاک، مچ شړ.

فعل

۵- فعل هغه کلمه ده، چې په یوه زمانه کې د یوه کار په کولو او یا کیدلو دلالت کوي. لکه: (وایي، ویه‌وایي، وویل)، چې لومړی کلمه په حال دوهمه په راتلونکې او دریمه په تیره زمانه کې دویلو کار او چار ښیي. فعل داشخاصو په لحاظ په دري ډوله دی: دمتکلم فعل، دمخاطب فعل او دغایب فعل، چې دغه هر یو - بیا په مفرد، جمع، مذکر او مؤنث ویشل کیږي.

فعل دمعنی په لحاظ په لازمی، سعدی، معلوم او مجهول مثبت او منفي باندې ویشل کیږي، لازمی فعل یوازې په فاعل تمامیږي، لکه: پاڅید، کیناست، وخوت. او متعدی فعل سربیره په فاعل، مفعول هم غواړي، یعنې یوازې په فاعل نه تمامیږي. لکه: ځلمی کتاب لولی. زه خط لیکم. دی ډوډی خوري.

که چیرې په جمله کې دیو فعل فاعل معلوم و، هغه ته معلوم فعل وایي. لکه: زه دې پیژنم، خو ته مانه پیژنې. او که فاعل معلوم نه ؤ، نو هغه ته مجهول فعل وایي. لکه: ورمه شپه میاشت لیدل شوې ده. ځلمی هره ورځ وهل کیږي. مثبت فعل دیوه کار په کولو او منفي یې په نه کولو دلالت کوي. لکه: زه هره ورځ لامبم. څوک چې نه لامبي دهغه وجود خیرن وي، فعل دزمانی په لحاظ په دري ډوله دی: حال، مستقبل او ماضي. موږ په پښتو کې ټول افعال په دوو لویو گروپونو ویشو:

۱- دحالیه افعالو گروپ: چې په دې کې دحال ټول قسمونه دمستقبل ټول قسمونه او د امر قسمونه شامل دي.

۲- دماضیه افعالو گروپ :چې په دې کې ټولې ماضي گانې او فعلي صفتونه شامل دي.

دحال فعل

۵۱ - دحال فعل هغه کلمه ده ، چې په موجوده زمانه کې دیو کار پر کولو دلالت کوی، لکه: وهی، غواړی، گورم، گرځم.

حال په پښتو کې په درې ډوله دی:

۱- استمراری (اخباری) حال ، چې په موجوده زمانه کې دفعل پر دوام اوجریان دلالت کوی، دغه ډول حال له مصدر څخه دمصدری علامو پر ځای دفعلی ضمیرونو په راوړلو جوړیږی او دغه پنځه صیغې لری، لکه:

اورم، دمفرد دپاره - زه ستا خبره اورم.

اورو ، دجمع متکلّم دپاره - مونږ ستا خبره اورو.

اورې، دمفرد مخاطب دپاره - تاسې زما خبره اورې.

اوری، دغایب دټولو صیغو دپاره - دی زما خبره اوری.

دا زما خبره اوری.

۲- مطلق حال: په موجوده زمانه کې په مطلق حال دیوه کار په کولو دلالت کوی. مطلق حال داستمراری حال په سر کې د «و» په زیاتولو جوړیږی او دغه صیغې لری:

واورم، واورو ، واورې، واورئ، واوری.

۳- امکانی حال: په موجوده زمانه کې دیو کار په امکان او نه امکان دلالت کوی، امکانی حال د فعلی صفت په آخر کې د «شول» دامدادی فعل په گردانیدلو جوړیږی او دغه پنځه صیغې لری.

لکه:

اوریدلی شم، اوریدلای شو، اوریدلای شې، اوریدلای شئ، اوریدلای شي.

په تغییر منونکو مصدرونو کې د مصدر په اصلي ماده کې يو تغییر پیښیږي او بیا ورسره متصل ضمیرونه گردانیږي. لکه:

غواړم، غواړو، غواړې، غواړئ، غواړي.

گورم، گورو، گورې، گورئ، گوري.

د «ول» او «کول» والا مصدرونو استمراري او امکاني حال د «ل» والا مصدرونو په شان جوړیږي. یعنې په اول کې د «ل» پر ځای، متصل ضمیرونه گردانیږي.

او په دوهم کې د فعلي صفت په پای کې د «شول» مصدر گردانیږي.

لکه: استمراري حال، جوړوم، جوړوو، جوړوې، جوړوئ، جوړوي.

امکاني حال، جوړولای شم، جوړولای شو، جوړولای شې، جوړولای شئ، جوړولای شي.

مگر مطلق حال د فعلي مادې په پای کې د «کړل» د مصدر په گردانیدلو جوړیږي. لکه: جوړ کړم، جوړ کړو، جوړ کړې، جوړ کړئ، جوړ کړي.

پخلا کیږم، پخلا کیږو، پخلا کیږې، پخلا کیږئ، پخلا کیږي.

د «یدل» او «کیدل» والا مصدرونو په استمراري حال کې یوازې «د» پر «ږ» بدلیږي او نوره قاعده یې د «ل» والا مصدرونو په شان ده، لکه:

جوړېږم، جوړېږو، جوړېږې، جوړېږئ، جوړېږي

پخلاکیږم، پخلاکیږو، پخلاکیږې، پخلاکیږئ، پخلاکیږي.

امکانی حال یې د والا مصدر په شان جوړېږی او د مصدری «ل» په پای کې «ی، ای» راوړل کیږی. لکه:

اوچتیدلای شم «تر آخره».

پورته کیدلای شم «تر آخره».

مطلق حال یې دفعلی مادې په آخر کې د «شول» په گردان جوړېږی، لکه:

جوړ شم، جوړ شو «تر آخره».

پخلا شم، پخلا شو «تر آخره».

یادگیرنه:

الف – په لام والا مصدرونو کې ځینې داسې دوه توکیز مصدرونه هم شته، چې مطلق حال یې دلهجې په فشار یعنې په خج اچولو جوړېږی، لکه:

ځملم، کنبینم، پورې وځم، کنبیوځم.

په دغو افعالو کې که چیرې خج او فشار په لومړی څپه راشی، مطلق حال دی او که په دوهمه یا دریمه څپه راشی، نو استمراری حال دی.

ب – د تلل او راتلل د مصدرونو مطلق حال د مادې په تغییر بې قانونه «ولاړ شم، راشم» جوړېږی.

مستقبل او امر

٥٢ - مستقبل هغه کلمه ده، چې په راتلونکې زمانه کې د يو کار په کولو دلالت کوی. لکه: وبه يې ليکم، وبه يې وينم، وبه يې لولم.

مستقبل هم د حال په شان درې صورتونه لری:

استمراری، مطلق او امکانی.

الف - استمراری مستقبل: داستمراری حال په آخر کې د «به» په زياتولو جوړيږی او د حال په شان پنځه صيغې لری، لکه:

اورم به، اورو به، اورې به، اوری به.

گورم به، گورو به، گورې به، گورئ به، گوری به.

ب - مطلق مستقبل: د مطلق حال په منځ کې د «به» په زياتولو جوړيږی، لکه: وبه غواړم، وبه ليکم، وبه گورم.

جوړ به يې کړم، جوړ به شم، پخلا به شم.

څه به ملم، کې به نم، پورې به وځم، کې به وځم، لاړ به شم، را به شم.

ياد گيرنه: مگر په جمله کې دغه د مستقبل علامه «به» د فاعل سرد نښتې راځی، لکه: زه به خپل ورور ته خط ليکم.

مونږ به خپل ورور ته خط وليکو.

موږ به خپل استاد ته کاغذ ولېکو.

ته به چا ته خط وليکې.

تاسې به چا ته خط وليکې؟

دې به خپل پلار ته خط وليکی.

دوی به خپل کاکا ته خط وليکی.

ج - امکانی مستقبل: له امکانی حال څخه په دې ډول جوړيږی، چې په منځ کې يې «به» راوړل کيږی، لکه: وبه يې ليدلای شی، وبه يې خوړلې شې، جوړ به يې کړای شی؟

د امر فعل

۵۳- هغه کلمه ده چې د هغې په واسطه د یو کار د کولو حُکم کیږی دامر فعل باله شي. لکه: وګوره، کښېنه، وساته.

حاضر امر په پښتو کې پر دوه ډوله دی:

یو استمراری او بل مطلق امر دی. استمراری امر له مصدر څخه ډیر اسان جوړیږی او د مصدر د «ل» پر ځای، د مفرد د پاره «ه» او د جمع د پاره «ئ» راوړل کیږی او دغه وروسته صیغې لری:

ساته، ساتئ.

ګوره، ګورئ.

جوړوه، جوړوئ.

پخلا کوه، پخلا کوئ.

پخلا کیږه، پخلا کیږئ.

پاځیږه، پاځیږئ.

یادونه: دلته د حال غوندې د «یدل» (د) په (ږ) بدلیږی.

او مطلق امر په لام والا مصدرونو کې د استمراری امر په اول کې د «و» په راوړلو جوړیږی. لکه:

وساته، وساتئ.

وګوره، وګورئ.

یادګیرنه:

په لام والا مصدرونو کې د ځینو دوه توکیزو مصدرونو مطلق امر د لهجې په فشار، یعنې په خج اچولو جوړیږی، لکه: څمله، کښېنه،

پورې وځه، پاڅېږه، بوځه.

په دغو افعالو کې که خج په لومړي څپه راشي، مطلق امر او که په دوهمه يا دريمه راشي، استمراري امر دی.

دراتلل او تلل د مصدر مطلق امر بې قانونې «راشه، ولاړ شه، راځي.

د «ول» والا او «كول» والا مصدرونو مطلق امر د «کړل» د مصدر په گردان سره جوړيږي. لکه:

جوړ کړه، جوړ کړئ، جوړ دې کړي.

پخلا کړه، پخلا کړئ، پخلا دې کړي.

د «يدل» او «كيدل» والا مصدرونو مطلق امر د «شول» د مصدر په گردانولو سره سازيږي. لکه:

سم شه، سم شئ، سم دې شي، پخلا شه، پخلا شئ، پخلا دې شي.

د غايب مطلق امر دپاره د مطلق حال په منځ کې «دې» اچول کيږي. لکه:

ودې ساتي، پخلا دې کړي.

جوړ دې کړ، پخلا دې کړي.

او د غايب استمراري امر دپاره د استمراري حال په آخر کې «دې» راوړل کيږي.

لکه:

گوري دې.

جوړوي دې.

ماضی فعل

٥٤- د ماضی فعل هغې کلمې ته وایي، چې په تیره زمانه کې پر یو فعل دلالت کوي. لکه: ولوید، پاڅید، وساته او نور.

ماضي په پښتو کې ډیر ډولونه لري او په وروسته ډول ښودل کیږي:

۱- استمراري ماضي:

چې په تیره زمانه کې د یو فعل دوام او استمرار ښیي. استمراري ماضي له مصدر څخه ډیره آسانه جوړیږي او د مصدر په پای کې متصل ضمیرونه گردانیږي او دغه اته صیغې ځنې جوړیږي.

۱- ختلم - ختم د مفرد متکلّم د پاره.

۲- ختلو - د جمع متکلّم د پاره.

۳- ختلی - د مفرد مخاطب د پاره.

٤- ختلی - د جمع مخاطب د پاره.

٥- خوت- د مفرد مذکر د پاره.

٦- ختل - د جمع مُذکر د پاره.

۷- ختله - د مفرد مؤنث د پاره.

۸- ختلې - د جمع مؤنث د پاره.

دغه صیغې په جملو کې داسې ویل کیږي.

زه غره ته ختم - ختلم.

مونږ ونې ته ختو.

ته ونې ته ختې.

تاسې ونې ته ختلئ.

دی بام ته خوت.

دوی بام ته ختل.

دا بام ته خته یا ختله.

دوی بام ته ختلې.

په متعدی افعالو کې د ماضی گانو گردان د مفعول په واسطی سره کیږی، لکه:

زه ځلمی لیدلم «لیدم».

مونږ ځلمی لیدلو.

ته ځلمی لیدلې.

تاسې ځلمی لیدلئ.

ما ځلمی، لیده.

ما ملالۍ، لیدله.

ما هلکان لیدل.

ما نجونې لیدلې.

نوټ – استمراری ماضی په پښتو کې همیشه د مصدر ماده ساتی او هیڅکله په کې اساسی تغییر نه راځی. تردې چې په تغییر منونکو مصدرونو کې هم خپل شکل نه بدلوی. په دې لحاظ د ماضی استمراری په لحاظ په پښتو کې یو بې قانونه مصدر هم نشته، لکه: د «راتلل، تلل» مصدرونه چې په نورو ماضی گانو کې تغییر کوی، مگر په ماضی استمراری کې تغییر نه کوی، لکه: تلم، راتلم او نور.

۲- مطلقه ماضی:

مطلقه ماضی هغه ده، چې په مطلق ډول په تیره زمانه کې د یو فعل په کولو دلالت کوي او کوم قید تري نه معلومیږي. مطلقه ماضی د استمراري ماضی په سر کې د «و» په زیاتولو جوړیږي او اته صیغې لري. مثالونه یې دادي:

زه په باغ کې وګرځیدم.

مونږ په باغ کې وګرځیدو.

ته چیرې وګرځیدې؟

تاسې چیرې وګرځیدئ؟

دی په باغ کې وګرځید.

دوی په باغ کې وګرځیدل.

دا په باغ کې وګرځیده.

دوی په باغ کې وګرځیدې.

نوټ: د «راتلل او تلل» د مصدرو مطلقه ماضی بې قاعدې «راغی، او ولاړ» جوړیږي.

د «ول» او «کول» والا مصدرونو مطلقه ماضی د فعلي مادې په آخر کې د «کړل» د مصدر په ګردانولو جوړیږي. لکه:

جوړ کړم، جوړ کړو، جوړ کړې، جوړ کړئ، جوړ کړ، جوړ کړل، جوړه کړه، جوړې کړې.

د «یدل» والا او «کیدل» والا مصدرونو مطلقه ماضی د «شول» د مصدر په ګردان جوړیږي.

لکه: جوړ شوم، جوړ شو، جوړ شوې، جوړ شوئ، جوړ شو، جوړ شول جوړه شوه، جوړې شوې. پخلا شوم. « تر آخره »

۳- نژدې ماضي:

په نژدې زمانه کې دیو کار په کولو دلالت کوي. نژدې ماضي دفعلي صفت په آخر کې د « یم، یو، یې، یئ، دې، ده، دي » په گردانولو جوړیږي. لکه:

ختلی یم، ختلی یو، ختلی یې، ختلی یئ، ختلی دې، ختلی ده، ختلی دي. رسیدلې یم، لیدلې یو، لیدلې یې، لیدلې یئ، لیدلی دي.

رسیدلی دي، لیدلې ده، لیدلې دي.

د « ول، یدل، کول او کیدل والا » مصدرونو نژدې ماضي هم دفعلي صفاتو په آخر کې ددغو کلمو په راوړلو جوړیږي. لکه:

جوړ کړې یم، تر آخره.

پخلا کړې یم، ایضاً

جوړ شوی یم، ایضاً

پخلا شوی یم، ایضاً

٤- لرې ماضي:

په لرې زمانه کې دیو کار په کولو دلالت کوي.

لرې ماضي دفعلي صفت په پای کې د « وم، وو، وې، وئ، و، وو، وه، وې » په گردانولو جوړیږي. لکه:

ختلې وم، ختلې وو، ختلې وې، ختلې وئ، ختلې و، ختلې وو، ختلې وه، ختلې وې.

لیدلې وم، تر آخره.

جوړ کړې وم، تر آخره.

پخلا کړې وم، تر آخره.

پخلا شوې وم، تر آخره.

۵- امکاني ماضي:

امکاني ماضي هغې ته وايي چې په تیره زمانه کې د یو کار امکان ښيي او پر دوه ډوله ده، استمراري او مطلقه.

امکاني استمراري ماضي د فعلي صفت په پای کې د «شوم، شوو، شوې شوئ، شو، شول، شوه، شوی» په ګردانولو جوړیږي. لکه:

ختلای شوم، ختلای شوو، ختلای شوې، ختلای شوئ، ختلای شو، ختلای شول، ختلای شوه، ختلای شوی.

او مطلقه امکاني ماضي د امکاني استمراري ماضي په سر کې د «و» په زیاتولو جوړیږي، لکه:

وختلای شوم، وختلای شوو، وختلای شوې، وختلای شوئ، وختلای شو، وختلای شول، وختلای شوه، وختلای شوی.

٦- احتمالي ماضي:

په تیره زمانه کې په احتمالي ډول د یو کار په کولو دلالت کوي، احتمالي ماضي د فعلي صفت په پای کې د «به یم، به یو، به یې، به یئ، به یې» په ګردانولو جوړیږي. لکه:

راغلې به یم، راغلې به یو، راغلې به یې، راغلې به یئ، راغلې به یې.

نوټ: د فعلي صفت په سر کې «دبنایي، ګوندې» د کلمو په راوړلو

هم احتمالي او شکيه ماضي جوړيږي. لکه:

ښايي راغلی وي، ګوندي تللی وي.

په دې صورت کې يې په آخر کې يوازې «وي» راځي او غايب د پاره استعماليږي.

۷- تمنايي ماضي:

په تيره زمانه کې د يو فعل د کولو آرزو ښکاره کوي، په تمنايي ماضي کې د فعلي صفت څخه وروسته «وای» او په سر کې يې «که، کاشکې» راځي. لکه: کاشکې زه هم تللې وای، که ته ورغلې وای، ښه به ؤ، زړه مې کيده، چې تللې وای.

۸- تأکيدي ماضي:

له ليرې ماضي څخه د فعلي صفت په آخر کې د «به» په زياتولو جوړيږي.

لکه: راغلې به ؤ، تللې به وې.

يادګيرنه:

کومې صيغې چې له فعلي صفت څخه جوړيږي، په هغو فعلي صفت د مفرد مُذکر د پاره په نرمه «ی» د مفرد مؤنث او جمع مؤنث د پاره په اوږده «ې» او د جمع مذکر د پاره په څرګنده «ی» راځي.

قیود

۵۵ – قیود هغه کلمې دي، چې د فعل سره یو ځای کیږي او هغه په یو حالت او وضعیت پورې مقید کوي. مثلاً په دې جمله کې «زلمی راغی»، هیڅ قید نشته او که وو ایو چې «زلمی په خندا راغی»، نو دلته یو بل شی هم پیدا شو چې دراتلو فعل یې په هغه پورې مقید کړ او هغه دخندا حالت دی.

قیود په پښتو کې ډیر قسمونه لري او د بیلو بیلو مقصدونو د پاره راځي، مشهور قسمونه یې دادي:

۱ – دزماني قیود: چې یو فعل ته دزمانې او وخت قید ورکوي.

لکه: پرون ولاړم، اوس راغلم – زه همیشه خپل کار ته د وخته ځم هر کله راشې، هرکله اوسې.

۲ – دځای او مکان قیود: لکه: دلته کښینه، پاس وخیژه، کښته کوز شه، نژدې راشه، وړاندې لاړشه.

۳ – دشک قیود:

لکه: گوندې راشي، ښایي سبا ته ولاړ شم.

٤ – دعلت او سبب قیود:

لکه: ځله ځې؟ ولې نه کښینې؟

۵ – د وضعیت او حالت قیود: لکه: ژر ژر راځه، په منډه منډه ځه

ولې ورو ورو ځي؟

٥٦- ځینې نور قیود هم شته چې د بیلو بیلو مقصدونو د پاره استعمالیږي او د فعل معنې ته یو معنوي قید ورکوي. لکه:

ناڅاپه ولاړ - سبا ته هرو مرو راشه، دا مضمون پر له پسې خبریږي پښتانه په سنگر نیغ ورخیژي او په دښمن مخامخ ورځي.

یادگیرنه:

په پښتو کې صفات هم د قید په صورت استعمالیږي. لکه:

یوازې مه ځه، له ډېره سره ملگری ولاړ شه، پرون له ما نه پټ ولاړې.

زلمی هغلته غلی ناست دی.

کله یو صفت هم د بل صفت د پاره د قید وظیفه اجرا کوي.

لکه: زلمی ډېر تړی دی، دی لږ ناروغه دی.

دی ښې خوږې خبرې کوي.

د ارتباط توری

۵۷ - د ارتباط توری په پښتو کې د دوو کلمو او دوو جملو تر منځ دنژدیوالي او ارتباط وظیفه اجرا کوي. لکه په دې جمله کې زلمی له کوره راغی، (له) دارتباط توری دی، چې دکور، زلمی او راغی تر منځ نژدیوالي او تعلق پیدا کوي. دارتباط توري ډیر قسمونه لري او دبیلو بیلو مطلبونو دپاره راځي. دارتباط اصلي توری دادي: «له، ته، په، کې، پر، تر، بې». ځینې نور توری هم شته چې کله ځانله او کله دتأکید په ډول استعمالیږي او هغه دادي:

«نه، څخه، ځنې، لره، کره، دپاره، باندې، کې، لاندې، پورې، په شان، غوندې، هسې، پسې» او نور.

مثالونه یې دادي: توریالی په کټ کې ناست دی. پر میز باندې څه پراته دي؟ بې علمه ژوندون گران دی. تر ورخه تیرې اوبه نه راگرځي. دزړه نه مې خدای خبر دی، دمنصور هسې په دار نشي رحمانه، له بازاره زه راغلم او دنرخه ته خبرېږې، اور له راغله دکور میرمن شوه. په اوښ پسې جونگې روان دي.

۵۸ - دعطف توری هم دارتباط وظیفه اجرا کوي، خو زیات د دوو جملو په منځ کې د ارتباط او تړون دپاره راځي. دعطف توری دادي:

او، یا، بیا، هم، پسې او نور. په جملو کې داسې ویل کیږي:

توریالی پاتې شو او زه راغلم. اول مې پر کړه بیا مې مړ کړه. یالو یو غروته ځه یا لویو کوروته، هم خُرما هم ثواب.

اول زلمی ځي پسې توریالی ځي.

۵۹ - په پښتو کې ځینې نور توری هم شته چې سر بیره په خپله

خاصو معنی گانو دعطف کار هم ځنې اخیستل کیږی. لکه:

(بل، ترڅو، سره ددې ، په تیره، که نه، سربیره، که څه هم، لکه چې او نور) ، مثالونه دادی:

یو مې دلبر ځی بل رانه زړه وړی - زړه مې په داوړی ، څه دلبر نومی.

زه پرون راغلی وم، لکه چې په کور کې نه وې.

باران ډیر وشو سره ددې هوا گرمه ده.

تا ته ودریدم که نه اوس به رسیدلې وم.

لرگی هر وخت ضروری دی په تیره په ژمی کې.

کار ډیر کوم ، خو څوک نه خوښیږی.

٦٠- په پښتو کې دندا، تعجب او افسوس توری دکلمو په سر کې راځی او یوازې دندا تعجب افسوس مقصد ادا کوی. لکه:

ای وروره! او هلکه! هی هی دا څه چل وشو! - او هو څومره خلک راغلی دی! اوف خدایه مړ شوم!

سربیره پر دې په پښتو کې دقسم، تشبیه، تنبیه، شک، تاکید، بیان او شرط توری هم شته. لکه: خدای دې دروغ نه وایم. څنگه غبر همغسې ځناور، ماوې عین گنه گل دی دغونچې په لمن نغښتی.

دا سړی بیخی لیونی دی.

گوندی زلمی نن راشی.

که ته راغلې، زه به هم راشم.

ځلمی وایی، چې زه به ستا کار وکړم.

٦١- دنفی توری په پښتو کې دادی. (نه، مه، نا، بې) .

لکه: نه گوری، نه دی راغلی، مه کوه - مه راځه، نابللی، ناروغ.

کلام او جمله

۶۲- کلام پر دوه ډوله دی: یو نیمگړی دی او بل پوره کلام. که دیوې خبرې څخه مخاطب ته پوره فایده نه رسي، هغه خبره نیمگړی ده.

لکه: دزلمي ورور، سره زر، او کومه خبره چې بل ترې پوره مطلب واخلي، پوره کلام بلل کیږي. لکه: د زلمي ورور راغلی دی.

داخبره سره زر ده. پوره خبرې او کلام ته جمله وایي.

۶۳- په پښتو کې دجملې مشهور قسمونه دادي:

۱- امریه جمله: - چې مطلب پکښې دیوه کار غوښتل وي.

لکه: چای وچښه، ډوډۍ وخوره، خط ولیکه.

۲- استفهامیه جمله: چې مطلب پکښې دیو شي پوښتنه وي.

لکه: دغه سړی څه نومیږي؟ ستا کور چیرې دی؟

۳- خبریه جمله: هغه ده چې دیو شي له حال او کیفیت څخه حکایت کوي. لکه: دغه سړی زمرک نومیږي. زما کور په ښار کې دی.

٤- بیانیه جمله: هغه ده، چې دبلې جملې حال بیانوي.

لکه: پرون مې واوریدل چې د پښتو کامیابانو ته انعام ورکوي.

ښار و یوه مرغۍ ده، چې خبرې هم زده کولای شي.

امري او استفهامي جملو ته انشائیه جملې هم وایي.

۵- کومه جمله چې له بلې سره ارتباط نه لري، هغه مفرده جمله بولي او کومه جمله چې له بلې سره تړلې وي، مرکبه جمله بلل کیږي. په پښتو کې ټولې جملې د اسمي او فعلي په نومو ویشل کیږي. فعلي جملې په پښتو کې ډیری دي.

٦-فعليه جمله: هغه ده، چې له فعل او فاعل څخه جوړه شوې وي.
لکه: زلمی راغلی دی، توریالی تللی دی، زه ځم، زه به اوس ولاړ شم او په متعدي افعالو کې مفعول هم ورسره راځي. لکه:
زلمی زما خبره واوریده. ده یو ښه قلم واخیست. دې د پلار خبره اوري
٧- اسمیه جمله: هغې ته وایې چې پوره فعل پکښې نه وي او له مبتدا او خبر او نیمګړي فعل څخه جوړه شوې وي. نیمګړي فعلونه په پښتو کې دادي، چې دربط کلمې هم ورته وایي. (دی، ده، دي، وم، وو، تر، آخره، یم، یو تر آخره).
د اسمي جملو مثالونه دادي:
حمید یو نازکخیال شاعر دی. نازو انا یوه پوهه میرمن وه.
زه په دې خبره پوه یم. زه پرون دلته ناست وم.
٦٤- په پښتو کې متعدي فعل په ماضيه افعالو کې د مفعول او په حاليه افعالو کې د فاعل تابع دی او په لازمي افعالو کې تل د فاعل تابع دی. یعنې په تذکیر، تأنیث، افراد او جمع کې په اول کې د مفعول او په دوهم کې د فاعل متابعت کوي. مثالونه دادي:
ماضیه افعال: ما زلمی ولید. ما رحیمه ولیدله. رحیمه ما ولیده.
ما هلکان ولیدل. هلکان ما ولیدل. ما نجونې ولیدلې.
زه زلمي ولیدم. موږ زلمي ولیدو. ته زلمي ولیدې. تاسې زلمي ولیدې.
حالیه افعال: زه ځلمی وینم. زه ملالۍ وینم. موږ ځلمی وینو.
لازمي افعال: ځلمی پاڅید. دی بام ته خیژي.
زه بام ته خیژم. موږ بام ته خیژو.
٦٥- که د یو فعل د پاره دوه فاعله یا دوه مفعوله د عطف په صورت

راشی ، چې یو مُذکر وی، بل مؤنث ، نو فعل دمُذکر تابع دی او فعل دجمع مُذکر په شکل راځی.

لکه: زلمی او ملالۍ له مکتبه راغلل- چای او بوره مې واخیستل.

که چیرې فاعل او یا مفعول جمع وی او دعطف په صورت کې راشی، نو فعل دنژدې فاعل یا مفعول تابع گڼل کیږی. لکه:

هلکان او نجونه اوس له مکتبه راغلی - نجونه او هلکان له مکتبه راغلل- دوی دوه خټکی او دوې هندوانې وخوړې.

دوی دوې هندوانې او دوه خټکی وخوړل.

٦٦- په اسمیه جمله کې که چیرې مبتدا او خبر دواړه نومونه وی، نو دربط کلمې دنژیوالې له امله دخبر تابع دی. لکه:

پوهه یو قوت دی، علم یوه رڼا ده، ادب دخبرو مالگه ده.

دروغ بد عادت دی. او که چیرې دواړه نومونه نه وی، بلکې یو صفت او بل اسم وی، نو دربط کلمې دنوم تابع کیږی. مبتدا وی او که خبر.

لکه: دا خبره سره زر ده. داکور تیاره دی. دروغ ناروا دی. یوه هفته اوه ورځې ده. اوه ورځې یوه هفته ده.

که په اسمیه جمله کې مبتدا او خبر دعطف په صورت یوه نومونه راشی، نو صفات او دربط توری دنژدې کلمې تابع گڼل کیږی.

لکه: دده په شعر کې زیات جوش او جذبه پرته ده.

(((* * * * *)))

دوهمه برخه

لیک دود

پاک خدای (ج) انسان ته دوینا او خبرو کولو ستر قوت وربښلی دی. دغه قوت دانسان لوړ امتیاز او دانسان او حیوان دبیلتون غټه نښه ده. کومې خبرې یا کوم معنې وال غږونه، چې دانسان له خولې څخه وځي، که چیرې دعلامو او توو په چوکاټ کې څرګند شي لیکلی ژبه ورته وایي او که نه، دوینا ژبه بلل کیږي.

نو په دې حساب ژبه په دوه ډوله ده: یوه دلیک ژبه ده او بله دوینا ژبه ده. یعنې یوه تحریري ژبه ده او بله تقریري.

دتقریري ژبې تاریخ ډیر لرغونې او دانسان دپیدایښت سره سم دی مګر دلیک تاریخ وروستني دی، خو سره ددې هم دلیک او خط پیدا کیدو رسا تاریخ چاته معلوم نه دی. هو! دومره خبره معلومه ده، چې په لومړي سر کې انسانانو دشیانو د ښودلو دپاره دهغو شیرې رسم کولې او دمعانیو دښودلو دپاره به یې هم له انځورونو څخه کار اخست. بیا وروسته له شیرو څخه خبره تښو او علامو ته راورسیده او پس له هغه دغږونو دښودلو دپاره توری او حروف جوړ شول. وایي چې لومړی انځوروال خط دمصریانو له خوا اونښه وال لیک دفنیکیانو او سومریانو له خوا منځ ته راغلی دی.

او له دغو لیکونو څخه دنړۍ نور لیکونه راوتلې دی. دفنیکیانو له الفبې څخه یوناني، لاتیني او د اروپایانو لیکونه زیږیدلی دی او د سومریانو له میخي لیک څخه اوستایي، پهلوي او دختیځ نور لیکونه پیدا شوي دی. تر اسلام دمخه د پښتونخوا مشهور خط خروشتي یا

(گروتیَ) لیک ؤ، چې دورد گو په (خواث)، دننگرهار په (درونتهه) او هډه او د پیښور په شاهبان گړه کې یې نمونې او بیلگې موندل شویدی.

دگروتی لیک دود دگریو او جنفر په شان دی او دسومری خط مخالف شکل یې غوره کړی دی، ولې چې: دغه خط دمیخونو په شان اوږده نیغ شکلونه لري.

دکنشکا دزمانې په کتیبو کې ددغه لیک نمونې پیدا شوی دی.

سرویلیم جونز انگریز دبنگال دایشیایی ټولنې غړی دخروشتی لیک په باب وایی: چې دخروشتی لیک ژبه دآریانا ژبه ده او کـه چیرې په پښتو ژبه کې چې دآریانا محلی ژبه ده، غور او ځیر نه وشی، نو ښایی چې یو وخت ددغې ژبې په کومک خروشتی ډبرلیکونه ولوستل شی. (۱)

دی وایی چې دغه لیک دآریانا په ټولو برخو کې رواج ؤ.

(ترؤر) نومی روسی پوهاند هم وایی چې خروشتی لیک دهندوکُش په سویلی خواو کې مستعمل ؤ او له ښي خوا نه کینې خوا ته لیکل کیده. (۲)

دخروشتی لیک په باره کې تازه او نوی معلومات په دې ډول دی:

دکروتهی لیک دود کتیبې په گندهارا (ختیځ افغانستان) او پنجاب کې پیدا شوی دی. دغه لیک دود د راجه اشو ک په زمانې پورې اړه لري «۳۰۰ ق، م». دغه لیک دود له ښي خوانه کینې خواته لیکل کیږی. پخوا دا خیال کیده، چې خروشتی لیک دود له سامی لیک دود څخه اخیستل شوی دی، مگر اوس معلومه شوې ده، چې دمهنجو دارو دزمانې لیک دود (۴۰۰۰ ق، م) هم له ښي خوانه کینې خوا ته لیکل

(۱) - دافغانستان تاریخ، دوهم ټوک - ۲۹۰ مخ.

(۲) - تاریخ افغانستان، دوهم ټوک، ص-۱۰۹

کیده ، نو ځکه له سامي ژبې سره د کروشتي لیک دود نښلول خوښي او بې معنې خبره ده. د «۳۰۰ ق، م» څخه د مخه هم د کروشتي لیک دود کتیبې موندل شوې دي. د راجه اشوک په دیرشو کتیبو کې دوه په کروشتي لیک دود دي، په دې لیک دود کې دغه څلور هندسي د عمودي لیکو په ډول راغلي دي:

///// - //// - ///

او دغه هندسي کټ مټ د موهنجو دارو د زمانې په کتیبو کې هم لیدل شوي دي، حال دا دی چې د دواړو د زمانې تر منځ درې نیم زره کاله توپیر دی. (۱)

په هر صورت د پښتونخوا د زاړه لیک شکل هر څنګه چې و، خو هغه لیک د اسلام تر راتلو وروسته له منځه ولاړ او په ځای یې عربي لیک منځ ته راغلی.

لومړی پارسي ژبه د عربي لیک په چوکاټ پریوتله او وروسته پښتو ژبې هم دغه جامه واغوستله. د عربي لیک په سلسله کې څو ډوله لیکونه میدان ته را ووتل، لکه: نسخ، تعلیق، ثلث، رقاع او نور. زیات شهرت پکښې نسخ و موند.

په پارسي کې نستعلیق رواج پیدا کړ، چې د عربي له نسخ او تعلیق څخه جوړ شوی دی. لاکن پښتو ژبې دغه دواړه لیکونه وساتل، له پخوا زمانې څخه تر اوسه پورې پښتو هم په نسخ لیکلی کیږي او هم په نستعلیق. مطلب دا چې پښتو ژبه د اسلام تر راتلو وروسته د عربي لیک په چوکاټ کې ولویده، مګر هر کله چې دغه چوکاټ د پښتو ژبې د ټولو غږونو ښودلو د پاره تنګ ؤ، نو ځکه په عربي الفبې کې ځینې سمونې هم

---

(۱) - د نیا دور مجله - جنوري ۱۹۶۲ ع، د لکنهو چاپ - د کرامت علي مقاله.

وشوې او د پښتو دخاصو غږونو دپاره ځینې نښې او علامې هم جوړې شوې. وایي چې دغه سمون دسلطان محمود غزنوی دنومیالی وزیر حسن مومندی په وینا دقاضی سیف الله له خوا شوی دی او دد پښتو دخاصو تورو دپاره ګوښې نښانې ټاکلی دی. (۱)
میا روښان هم په پښتو لیک دود کې څه ناڅه سمون راوستې دی.
وایی چې ده دپښتو لیک دود په باره کې یوه رساله لیکلې وه. دغه شان خوشحال خان هم دپښتو لیک دود په سمون کې ګوتی وهلی دی او یو راز زنځیری لیک یې راویستلی و، چې دلنډ لیک په نامه یادیده. تردغه وروسته هم دپښتو دځینو غږونو په لیکلو کې څه ناڅه بدلون پیښ شوی دی، مګر ډیر ژر یې بیا خپل اصلی رنګ غوره کړی دی.
دمثال په ډول دپښتو «ځ» څه زمانه د «څ» په شکل لیکل کیده، بیا ځینو کسانو د «ج» په ډول هم ولیکله، خو آخر یې خپل پخوانی شکل «ځ» ټینګ کړ، ولې چې دغه شکل دتذکرة الاولیاء په زړه قلمی نسخه کې هم لیدل کیږی. دغه شان دپښتو دمفردو مرکبو کلمو په لیک دود کې هم ډیر تغییرونه پیښ شوی دی، خو ډیر ژر خپل اصلی شکل ته ورګرځیدلی دی. دغه دوره په لنډه تیره شوې ده. موږ دلته دپښتو الفبې یا د پښتو لیک دود کومه تاریخچه نه راسپړو، خالی غواړو چې دپښتو اوسنی منلی لیک دود په لنډ ډول وښیو، ترڅو چې نوی لیکوال او دپښتو دزده کړې مینان ورځنې ګټه واخلی او په آسانۍ دپښتو دخاصو تورو او ځینو کلمو له لیک دود سره آشنا شی.

---

(۱) - مرأة الانساب

لیک دود

د تورو لیکنه

۱ – د پښتو ژبې د الفبې ټول توري د يرش او په دې ډول کيږي.

ا ، ب ، پ ، ت ، ټ ، ج ، چ ، ځ ، څ ، خ ، د ، ډ ، ر ، ړ ، ز ، ژ ، ږ ، س ، ش ، ښ ، غ ، ک ، گ ، ل ، م ، ن ، ڼ ، و ، ه ، ی.

لکه په دې کلمو کې: اس ، باغ ، پلار ، تور ، ټولگی ، جام ، چوکۍ ، څراغ ، ختکی ، ځمکه ، دیوال ، ډوډۍ ، رڼا ، ړوند ، زنه ، ژبه ، ږلۍ ، گولۍ ، سترگه ، شپه ، ښځه ، غاښ ، کور ، گوته ، لاس ، مخ ، نوم ، کوڼ ، ونه ، هلک ، یرغل.

۲ – په پښتو کې د عربی لس توری هم په مستعار ډول ، یعنې د عربی په دخیلو کلمو کې استعمالیږی او هغه دا دی: « ث ، ح ، ذ ، ص ، ض ، ط ، ظ ، ع ، ف ، ق » ، لکه په دې کلمو کې:

ثواب ، حرف ، ذلت ، صبر ، ضرر ، طالب ، ظالم ، عالم ، لفظ ، قبیله.

۳ – د پښتو درانه توری چې په ډبل او غټ آواز ویل کیږی ، په لیکلو کې یوه ځانله نښه لری ، یعنې د لاندې خوا نه کړۍ یا چپه غړوندی (۷) ورکول کیږی. لکه: « ټ ، ډ ، ړ ، گ ، ڼ ». (ڼ) پخوا د (نړ) په شکل هم لیکل شوی دی ، خو اوس یې د غه بسیط شکل غوره گڼل شوی دی.

یادونه: د پښتو د کلمو (گ) د فارسی د (گ) په شان لیکل بې ضرورته او بې فایدې کار دی ، ښایی چې د پښتو لیک دود سره سم (گ) ولیکل شی.

٤ – د پښتو څلور نور مخصوص توری چې په فارسی کې نه شته ، هم

ځانله شکلونه لري، لکه: ځ، چې د «ح» د پاسه درې ټکي لري.
«ځ» چې د «ح» د پاسه وړوکی همزه لري.
ږ - چې لاندې باندې يو ټکی لري، دا توری د دوو سترو لهجو ښکاره کوونکی دی، يعنې هم د (ږ) د غږ نمايندګي کوی او هم د (ګ) د غږ.
او دا په ليک دود کې د دوو لهجو د يووالي ډيره ښه نمونه ده.
ښ - چې د «س» لاندې باندې يو يو ټکی لري، دا توری هم د دوو سترو لهجو ښکارندوی دی، يعنې هم د (ش) د غږ نمايندګي کوی او هم د (خ) د غږ.
يادونه: په اصل کې دغه دوارډه توری ځانله خاص غږونه لري، چې د پکتيا په سيمو او نورو ځايو کې ويل کيږی، مګر په نورو برخو کې د ګاونډيو ژبو د اغيزې له امله غږونه په نورو ورسره نژدې غږونو بدل شوی دی.
۵ - په پښتو کې څلور خوځندی موجود دی، چې د ښو او علامو په واسطه ښودل کيږی او په وروسته ډول بيانيږی:
الـــف: زور يو کومکی خوځندی دی، چې د کلمې په سر او منځ کې د پاسنی پروت کش (-) په واسطه او د کلمې په پای کې په لويه (ه) ښودل کيږی، لکه: بل، مل، يرغل، (د کلمې په سر او منځ کې) ګوته، چرګه، (د کلمې په پای کې).
يادونه: د منځنۍ دورې په ځينو قلمی نسخو کې دغه زور هم د کش په شکل ليکل شوی دی. لکه: ګوت، جرګه. مګر اوس دغه شکل بيخی نشته.
ب: زورکـــی: - يو کومکی خوځندی دی، چې د کلمې په سر او منځ کې د پاسنی څنګ ځن کش (/) په واسطه ښودل کيږی او د کلمې په پای

کې په کوچنۍ (هـ) لیکل کیږي. لکه: تل، شل، اچول، د کلمو په سر او منځ کې نیکه - زره، د کلمې په پای کې.

یادونه: پ لره پښتونخوا کې د زورکي د ښودلو د پاره (ۀ) لیکي. لکه: شل، زرۀ.

ج - زیر: یو کومکي خوځندي دي، چې د لاندیني پروت کش (ـِ) په واسطه ښودل کیږي، مګر اوس د پښتو کلمو په سر کې د غه غږ او نښه نه راځي او د نورو ژبو په دخیلو کلمو کې په دې ډول لیکل کیږي: ګل، عالم

د- پیښ: یو کومکي خوځندي دي، چې د کوچني واو په شکل د توري د پاسه لیکل کیږي، مګر دا نښه هم د عربي او فارسي په دخیلو کلمو کې راځي، لکه: مل، تجاهل او په خپله پښتو کلمو کې اوس په (و) لیکل کیږي، لکه: لومړی، غونډ.

٦- په پښتو کې په وچ توري باندې غږوندي لیکل کیږي. لکه: ستوري، زرد، خپل.

٧- په پښتو کې څلور کومکي غږونه او توري هم موجود دي، چې ځانله څیرې او نښې لري او په وروسته ډول ښودل کیږي:

٨- (ا) الف په اصل کې یو اوږد زور دي، چې د کلمې په منځ او پای کې لیکل کیږي:

لاندې، باندې، ژړا، خندا .....

٩- (و) وچ واو په پښتو کې پر څلور ډوله دي:

الف- نرم واو چې د مخه توري یې زور لري او د پاسه پرې چپه غږوندي (ٗ) لیکل کیږي. لکه: لؤ، کنډؤ، ډؤل.

ب- څرګند واو چې د مخه توري یې درونډ او څرګند پیښ لري او د پاسه پرې (ٗ) لیکل کیږي. لکه: کچالؤ، تالؤ، ګؤر، سؤر.

ج- اوږد واو، چې د مخه توری یې اوږد پیښ وی او د پاسه پرې چپه پیښ (ٗ) لیکل کیږی. لکه: زانګو، پیشو، تور، کور، زوی، سوی.

یادونه: ښاغلی عبدالصمد خان اڅکزی د غو واوونو ته، ځانله نښې ورکوی، یعنې څرګند واو ته لاندینی کش او اوږد واو ته لاندې یوه کړۍ ورکوی، لکه: پښتو، پود، سور، لور.

د - کوچنی واو (واوکی) چې د مخه یې سپک لنډ پیښ وی او په سر یې هیڅ نه لیکل کیږی. لکه: (لومړی، پوښتنه، تاسو، لوبه، وشو، اوس.

یادونه: د کلمې په منځ کې هم یو ډول واوکی راځی، لکه:
په (ګوټ=ګوشنه، ګود=لنګ، ګوت=ګول) کې، مګر دا واو کله په نیم حرکت هم ویل کیږی.

۱۰- (ی) په پښتو کې پر پنځه ډوله ده:

الف- نرمه «ی» «یـ»، چې د مخه یې زور وی او د پاسه پرې چپه غبرګوندی (و) لیکل کیږی. لکه: لرګی، منګی، سیل دا (ی) د کلمې په منځ کې ډیره راځی.

ب- څرګنده «ی»، چې د مخه یې د روند او څرګند زیر وی، لاندې ښنګ په ښنګ دوه ټکی / . . / لیکل کیږی. لکه: ځیر، دوبی، دوستی

ج- اوږده «ي»، چې د مخه یې اوږد زیر وی، لاندې ترې سر په سر دوه تکی لیکل کیږی. لکه: تیل، خیل، منې، تختې.

د - کوچنی (ی) «یاګی»، چې د مخه یې سپک لنډ زیر وی. دا «ی» د کلمې په آخر کې راځی او نښه نه لری.

مګر ځینې کسان یې ګرده «ی» لیکی او ځینې کسان لاندې اوږده لمن ورکوی، لکه: لاندی، تری، پاتی.

هـ- زورکی واله «ۍ» چې د مخه ترې زورکی وی او په پای کې یوه

کش ورکول کیږي. لکه: چوکۍ، خولۍ، مانۍ.

په افعالو کې د دغسې «ی» د پاسه (ٔ) لیکل کیږي.

لکه: پاڅئ، ودرېږئ او نور.

۱۱- **هـ:** وچه «هـ» په پښتو کې پر دوه ډوله ده:

الف- ښرګنده او لویه هـ، چې د مخه ترې زور وي. دا د عربي په ډول غټه لیکل کیږي. لکه: تخته، ښځه، زړه او نور.

ب- پټه او کوچنۍ هـ، چې د مخه ترې زور کې وي، د پارسي په شان کوچنۍ ګرده لیکل کیږي. لکه: کارغه، مارغه، زړه وراره.

یادونه: خوځنده (هـ) چې د کلمې په سر او منځ کې راځي، دغسې (هـ) لیکل کیږي، چې په پښتو کې یې چرګۍ هـ بولي، لکه: هډ، هګۍ، هیر، پوهنه، سهار او په دې ډول هم لیکل کیږي: هډ، سهر.

۱۲- په پښتو کې په ځینو غږونو باندې کله کله د آواز فشار او زور هم راځي چې په انګلیسي یې ایکسنټ او په پښتو یې (خج) بولي.

خج په یوه ځپیزه کلمه کې نه شي راتلای. خج په پښتو کې پر دوه ډوله دی: دروند او سپک. لکه: په (غوټه) کې چې په لومړۍ څپه دروند او په دوهمه څپه سپک خج دی.

د خج نښه کوچنۍ ګرده (د) ده او په دې ډول لیکل کیږي: غوټه، ملګری او نور.

۱۳- ډبل خوځندي په پښتو کې نشته. یوازې ډبل زور په پښتو کې لیکل کیږي. لکه: غالباً، مثلاً او نور.

* * * * *

د کلمو لیکنه

د پښتو لیک دود بله برخه د کلمو سمه لیکنه ده. په دې برخه کې ځینې عمومي لارښودنې او اساسونه هم شته او ځینې خاصې لارښودنې هم لري، چې په وروسته ډول بیانیږي.

عمومي لارښودنې:

۱- د پښتو کلمو په لیک دود کې د پخوانو پوهانو او لرغونو لیکوالو د لیک دود پیروي په کار ده. دغه لیک دود د پښتو د زړو قلمي نسخو او کتابونو تر کتنې څخه وروسته معلومیږي. لکه د (اوس - اودس) کلمې چې په زړو نسخو کې دغه ډول لیکل شوې دي: د (هوس - آبدست) په شکل یې لیکل ښه نه دي.

۲- د پښتو د گرامري قاعدو متابعت او منل، چې دا هم د کلمو د لیکلو د پاره یو لوی اساس دی. لکه د (کوی، وکړ) فعلونه چې د قاعدې له مخې د (کول، کړل) له مصدرو څخه جوړیږي او په کار دي، چې د قاعدې له مخې دغه شان ولیکل شي: د (کا - وکه) په صورت یې لیکل د مصدر له فعلي مادې څخه مخالفت کول دي.

۳- بل د لُغت ریښه او ایره لټول هم یو پوخ اساس گڼل کیږي، لکه: (یولکه، یوازې، استازې)، چې له (ول، یو، استول) څخه جوړ شوي دي او (که، ازی) یکښې دلاحقو شکل لري. دغه دواړه کلمې د صفت حیثیت لري او ظرفي نوموونه ندي، نوځکه په (ځ) باندې لیکل یې اوس سم نه بریښي. یاهګې چې اصلي ریښه یې (ها) ده، نو ښایي چې په (د) ولیکل شي. دغه شان (اوری- بیره) په الف لیکل په کار دي. ولې چې اصل کې (اور + ی) ده، چې دا ور غوندې سور والې لري.

٤- بل د التباس او يوشان والې ليرې كول دي، چې دا هم يوه ضروري خبره ده. لكه: (ځوړ، ځړيدل)، چې د (زوړ، زړيدل) د التباس له كبله په (ځ) ليكل كيږي. دغه شان ښايي چې (ځينې او ځنې) چې لومړی ضمير او دوهم ادات دي، په ليك كې سره بيل كړی شي، يعنې ضمير د منځ په (ی) او ادات بې (ی) ليكل په كار دي. په دې ډول په (ويره - بيره) كې اول شكل ښه دی، ولې چې بيره د يوې ونې نوم هم دی.

٥- بل اساس د ليك او وينا تر منځ يووالې راوستل دي. د پښتو ژبې ليك او كښل تر ډيرې اندازې له وينا سره سم او يو شان دي، څه چې ويل كيږي هم هغه شان ليكل كيږي، نو ځكه ښايي چې د ليك او وينا تر منځ زيات بيلتون رانشي. لكه: (كومك، ښار، توتی) چې «كهمك، شهر، طوطی» ليكل يې سم نه دي.

٦- بل د نورو ژبو له رنګ او بڼې څخه لرې كول هم يوه ضروري خبره ده، لكه: (منځ) چې له (مينځ) څخه غوره دی، ولې چې هغه د پارسي له ميان سره نژدې كيږي، دغه شان لامبو ځن - ښګارځن، په پښتو (ځ) ليكل كيږي. د (زن) په لاحقه (لامبوزن) پارسي رنګ پيدا كوي.

٧- هره كلمه ځانله او جلا ليكل په كار دي. يعنې ښايي چې يوه كلمه په ليك كې له بلې سره ونه نښلي كه څه هم آدات او حروف وي، لكه: نه وې، نه ګورې، مه كوه، مه كړه، له ده نه، له هغه څخه، په خير، په شان، نه خوري، نه شي، نه كړي.

مګر ځينې كلمې چې د يوې كلمې شكل يې غوره كړی وي، له دې قاعدې څخه وتلې دي. لكه: (پكښې، ځانله، ټولواك، نشته).

٨- ښايي چې ډير عاميانه تخفيف او وينا ته اهميت ورنه كړی شي.

لکه: (واخله، څه کوې)، پرځای (واخه، څه کئ) لیکل غلط دی.

۹- د پښتو په خپلو کلمو کې د عربي خاص توری لکه: (ق،ع، ط، او نوری) نه راځي، نو ځکه د پښتو خپلې کلمې، لکه: (توکه، پړک، ټک) په عربي تورو (توقه، پرق، تق) لیکل سم نه دی.

۱۰- د پښتو نومونه او کلمې په زور د عربي او پارسي په رنګ لیکل، یعنې درنول او حلقي کول ناسم او بې ځایه کار دی، لکه چې ځینې کسان د (ځدراڼ، ځاځي- کږه، کڅ - اپریدی، مومند، سدوزی، سهاک زی، لوګر، سوات، تورخم) نومونه په لوی لاس غلتوی او (جدران،جاجي، کجه، کج، افریدی، مهمند، سدوزایي، اسحاق زایي، لهوګرد، مسعود، صوات، طورخم) لیکي. دغه کلمې په مفرس او معرب ډول یعني د پارسي او عربي په شکل لیکل یو بې معنې او غلط کار دی. (۱)

ښایي چې په خپل پښتنې شکل ولیکل شی، ځکه دغه ډول لیکل نه دوینا له مخې سم دی او نه د ریښې له مخې.

۱۱- د یوې کلمې په لیکلو کې تل سپیڅلې او عمومي لهجې ته کتل، په کار دی. مثلاً: د (موټر) په ځای، (میټر). د «غاښ» په ځای، «ګاښ» لیکل، له سپیڅلې او عمومي لهجې څخه ګرځیدل دی.

۱۲- ښایي چې یوه کلمه تل په یوه شکل ولیکل شی، ولې چې یوه کلمه په څو ډوله لیکل د ناپوهي او شکمنی نښه ده، لکه: داور کلمه چې د کوزې پښتونخوا ځینې کسان یې کله (هور)، کله «وور»، کله «اور»

---

(۱) -دا کار زیات د عربي د اثر په وجه د ملایانو له خوا شوی دی.

لیکی.

۱۳- ښایي چې دیوې کلمې په لیکلو کې ادبي لهجې ته زیات اهمیت ورکړ شي.

لکه د مور په ځای (میر) د (راشه) په ځای (روشه) ، د (هلکان) په ځای (هلوکان) د (څلرم) په ځای (څلورم) ادبي لهجه نه ده.

یادګیرنه: د پښتو په زړو قلمي نسخو او دیوانو کې تر ډیره حده پورې دلیک دود دیووالې خیال ساتل شوی دی : د احمد شاه بابا او رحمان بابا د دیوانو لیک دود یو شان دی. دغو دواړو باباګانو یوه ادبي لهجه درلوده. (۱)

ددوی په ژبه او لهجه کې څه بیلتون نشته ، دا وجه ده چې د دوی په اشعارو هر پښتون په هر ځای کې پوهیږي . د مثال په ډول د دوی په دیوانونو کې دا کلمې (ورځ – ویره، شته، شي، شو) ، یو شان لیکل شوي دي.

دغه وخت له کندهاره تر اټکه یوه ادبي لهجه موجوده وه، چې دغه ادبي یووالې په لیک دود کې پوره لیدل کیږي.

ددغه وخت په لیک دود کې د عام فهمې او عامې ادبي لهجې مراعات شوې دی، نو ځکه اوس هم دادبي یووالې په لیاره تلل او د یوه لیک دود دسلسلې ټینګول، په کار دي .

که چیرې په یوه کلمه کې دوه درې علتونه یو ځای راشي، نو بیا ګرامري قاعدې او د کلمې ریښې ته ترجیح ورکول په کار دي، لکه: په (لو پیاله، لویه پیاله کې) دوهم شکل د ګرامر په اساس غوره دی. که

---

(۱) د بناغلي الفت مقاله د کابل مجله، ٤٧٦ ګڼه، ص-٥

سره ددې هم اشتباه لري نشي ، نو هغه وخت دنوميالو ليکوالو دليک پيروي پکار ده.

خاصي لاربنودني:

۱٤- د (مې ، دې ، پرې ، ترې) او داسې نورې کلمې چې په پای کې سپک زير لري ، تل په کوچنۍ « ی » ليکل کيږي . د (چه) توری هم دوينا له مخې (چې) ليکل په کار دی.

۱٥- د ټولو پښتو کلمو سپک پيښ په (واوگی) ليکل کيږي. لکه: بوخت ، لومړی ، کوچنی ، پوښتنه.

۱٦- د پښتو (ښ ، ږ) به په هغو کلمو کې ليکل کيږي ، چې هلته په اول کې د (خ ، ش) او په دوهم کې د (گ ،ژ) غږونه موجود دی ، لکه: (ښځه ، پښتو ، غاښ ، غوږ ، ږيره ، ږمنځ او نور).

۱۷- په ټولو افعالو کې د مصدري (د) پرځای ، راتلونکی « ږ » دغسې (ږ) ليکل کيږی او په (« گ » يا « ژ ») باندې ليکل غلط دی.

لکه: پاڅيږي ، ځليږي ، دريږي ، ودريږه او نور.

۱۸- د تلل او وتل مصدرونو حاليه فعلونه په پښتو (ځ) ليکل کيږی. لکه: (ځی ، وځی ، راځه ، پورې ، وځې ، کنبې وځې ، تير وځې)

۱۹- د پښتو ټول افعال چې د سرينه (و) په زيا تولو جوړيږی ، په هغو کې له (و) سره د (الف) ليکل غلط دی ، لکه : وکتوت ، وليد ، وگوره ، وخوره.

یادونه: دلرې پښتونخوا لیکوال (اوکوت) لیکي، مګر دا کوم ګرامري اساس نه لري.

۲۰- تېرولې مطلقې ماضي ګانې دمفرد مذکر غایب دپاره په موقوف صورت، یعنې بې له «ه، ی، و» لیکل کیږي.

لکه: وکوت، وغورزید، وچلید. د (ولیدې، ولیدو، ولیدلو) شکلونه پرېښودل شوي او ناوړه ګڼل شوي دي.

۲۱- په هغو کلمو کې چې د «ر، ز، ج» درې واړه تورو غږونه موجود وي، هلته یوازې «ژ» لیکل کیږي. لکه: ژمی، ژبه، ژور، ژړا، پیژندل. او «جمی، زمی» یا دغسې نور لیکل ښه نه دي.

۲۲- په کومو کلمو کې چې دپښتو د (ځ) پر ځای، په پارسي کې یا دپښتو په کومه بله لهجه کې «ج» موجود وي، هلته دپارسي «ز» لیکل سم نه دي، بلکې په پښتو«ځ» لیکل په کار دي. لکه:

(ځوان، ځای، ځنګل، ځار) چې په پارسي کې د (جوان، جای جنګل) او د پښتو په بله لهجه کې د (جار» په صورت ویل کیږي.

۲۳- د (ځنډ، ځله، ورځ، ځلمی) او داسې نورې کلمې دپخوانی لیک په اساس په (ځ) لیکل کیږي.

۲۴- په کومو کلمو کې چې د «څ» په ځای د «چه» لهجه موجوده وي، هلته د «څ» لیکل په کار دي او په «س» باندې لیکل غلط دي.

لکه: «څوک، څانګه» ولې چې بنګښ خلک، ورته (چوک چانګه) وایي، نو (سوک او سانګه) لیکل سم نه دي.

۲۵- دلرې ماضي ضمیرونه په دې وروسته ډول لیکل په کار دي:

(وم، وو، وې، وئ، واست، ؤ، وه، وې).

۲٦- د «شول» د مصدر فعلونه په دې ډول ليکل کيږي:

«وشوم، وشوو، وشوې، وشوئ، وشو، وشول، وشوه، وشوې».

۲۷- د (زه، زما، زمونږ) ضميرونه د «هوز» په «ز» سره ليکل کيږي. که په پښتو «ځ» وليکل شي، نو د امر له فعل (ځه) سره التباس پيدا کوي.

۲۸- د (لمبه، خمبه، چمبه، تمبل، سمبال) کلمې په «م» ليکل په کار دي او په (ن) باندې «لنبه، تر آخره» ليکل سم نه دي.

(((* * * * *)))

د مستعارو کلمو لیکنه

په هره ژبه کې د نورو ژبو کلمې په مستعار ډول خامخا راننوځي. په دې اساس په پښتو کې هم د عربي، پارسي او نورو ژبو کلمې راننوتې دي.

دغه مستعارې کلمې په دوه ډوله دي: یو ډول په خپل اصلي شکل او بل ډول یې په اوښتلي شکل لیکل کیږي.

لومړی ډول:

الف – د عربي ټولې علمي، مذهبي اصطلاح ګانې، نومونه او اعلام چې بې له کوم تغییره پښتو ته راننوتي دي، په خپله اصلي بڼه لیکلې کیږي. لکه: صرف، نحو، منطق، معرفت، حج، زکوة، قبله، مدینه، قاهره، حمید، محمود.

ب – هغه کلمې چې په خواصو پورې اړه لري. یعنې استعمال یې عمومي او ډیر نه وي. په هغو کلمو کې هم بدلون نه راځي او په خپل شکل لیکل کیږي. لکه: قاضي، حاکم، عالم او نور.

دوهم ډول:

الف – هغه کلمې چې زیاتې استعمالیږي او ضرورت ورته ډیر وي په اوښتلي شکل لیکل کیږي. لکه:

وخت، خلک، کمیس، کاختي، مازیګر، خامخا، پتیر، مشال. چې اصل یې (وقت، خلق، قمیص، قحط، نماز دیګر، خواه نخواه، فطیر، مشعل» دي.

ب – هغه کلمې چې هم په کې معنوي او هم په کې لفظي تغییر راغلی

وی ، په اوښتلې شکل لیکل کیږي. لکه: اورته = عورت، ایسار = حصار.

ج - هغه کلمې چې استعمال یې عام وي او په منځ او پای کې یې (ط، ص، ث، ع) راغلي وي. لکه: غلت، جوسه، خلاس - چې اصل یې (غلط، خطا، غصه، جوثه، خلاص) دی.

یادونه: دوهم ډول کلمو ته پښتو شوې کلمې وایي. په کومه کلمه کې چې دوه یا زیات عربي توري راشي، نو هغه تل د پښتو له ورسره نژدې توروا وړي. لکه: قمیص، قحط، چې د « کمیس ، کاختی » په شکل اوښتي دي.

د (قفل، قاشق، مصرع، طمع) کلمې اوس (کولپ، کاچوغه، مسره، تمه) لیکل کیږي. په عمومي ډول « ص، ث » په « س، ط » په « ت، ق » په « ک، ذ ، ظ » په « ز، ع » په « الف » اوړي.

یوازې په « وخت، تاخ » کې « ق » په « خ » او په (چاغ) کی « ق » په « غ » اوښتي دي.

بله مهمه خبره داده چې د پښتو یو څه کلمې چې ځینو کسانو په « ق، ص، ط، ع » لیکلي دي، هغه په اصل او ریښه کې پښتو دي او په غلطۍ مُعربي شوي دي.

نوځکه دغسې کلمې په خپل اصلي شکل لیکل په کار دي. لکه: (کتره، غیچی، کوتی، کیزه، کتار، کچر، کولبه، سابون، لال، مرکه) چې غلط شکل یې دادي: (قطره، قیچی، قطی، قطار، قچر، قلبه، صابون، لعل، معرکه).

د لیک نښې نښانې

دلیک دود، دښه والي په لړ کې ځینې اشارې، علامې او نښې نښانې هم شته، چې په هر د لیکنه کې دهغو خیال ساتل لازمی او ضروري دی، بې نښو نښانو لیکنه دلوستونکو دپاره ډیرې گرانی پیښوی او په ځینو ځایو کې ترې سمه معنې هم نه اخیستل کیږی. له دې کبله غواړو چې دغه نښانې په لنډ ډول بیان کړو، تر څو چې دلیک دود لړی نیمگړې پاتې نشی.

۱ - ټکی (.): دا نښه دپوره جملو په پای کې ایښودل کیږی او د جملې تمام والي ښیی. لکه: له پروت زمری نه گرځیده گیدړ ښه دی.

(متل) نیک عمل دلاری مل. دې نښې ته (تمکی) وایو.

۲- چپه پیښ (،): دا نښه دیوې لنډې وقفې دپاره په کاریږی، په یود کلمه یا جمله کې چې سړی غواړی لږ غوندې ځنډ وکړی، نو دغه نښه راوړل کیږی.

مگر زیاته دکلمو او نیمگړو خبرو ترمنځ دعطف دپاره راځی. لکه:

زلمی، توریالی، توریکی او گل مکی په امتحان کې بریالی شول.

خوشحال خان ختک دپښتو یو لوی شاعر، ستر ادیب او پوخ مفکر دی، دې نښې ته (ترونی) وایو.

۳ - ټکی او چپه پیښ (؛): دا نښه دزیاتې وقفې دپاره په کاریږی، مگر دکلمو ترمنځ نه راځی، بلکې دهغو مرکبو جملو په منځ کې راوړل

کیږي، چې په معنی کې یو له بله تړلې وی. لکه: له هغه علم څخه چې اخلاق ورسره نه وی؛ ناپوهی غوره ده. (روسو)

دې نښې ته په پښتو کې ځنډکی (ځنډ نښه) وایو.

٤ - دوه ټکي (:) - دا نښه د یوې کلمې یا یوې جملې د سپړنې او څارنې علامه ده. یعنې د هغې کلمې یا جملې په پای کې لیکل کیږي، چې وروسته ورپسې شرح او تفصیل راځی. دې نښې ته (څرګندنی) وایو، لکه: دځوندانه د کامیابۍ ستنې دادی: پوهه، روغتیا، روزنه او اخلاق.

په پښتو کې ډیر لوی شاعران تیر شوی دی، لکه: ښکارندوی، ریدی خان، خوشحال خان او نور.

٥ - (؟) - دا نښه د سوال او د پوښتنې په وخت کې راوړل کیږی، یعنې د هر ډول سوالیه جملو په پای کې راځی. دې نښې ته (تپوسنی) ویلای شو، لکه: بې علمه علم څه په کار دی؟

٦ - (!) دا نښه د غږ او ندا په وخت کې په کاریږی، لکه:

ای ځلمیه! دلته راشه!

مګر په اصل کې د خبردارۍ او تنبیه نښه ده او په دې وجه د مخاطب امر په آخر کې هم راځی. لکه:

ورونو ملا وتړئ! دوطن ناموس وساتئ!

دغه نښه د تعجب، شاباش او افسوس په ځای کې هم راوړل کیږی، یعنې په هر ځای کې چې خبرداری او تنبیه غرض وی، هلته ورځنې کار

اخستل کیږي، مګر د زیات تعجب او زیاتې خبردارۍ په وخت کې دوه ځله بلکې درې ځله لیکل کیږي. لکه:

آفرین! په دې توره او میړانه!!

افسوس! چې ډیر ښه وخت مې له لاسه ووت.

اوه څومره ښکلې مرغۍ ده!!

کله چې پوښتنه او تنبیه دواړه مطلب وي، نو د تپوس او تنبیه نښې دواړه یو ځای راځي. لکه:

دخدای د پاره دا څه حال دی ؟! دې نښې ته خوځکۍ ویلای شو.

۷ - کښ (-): دا نښه د یوې جملې د بیلونې د پاره لیکل کیږي. په تیره په سوال او ځواب کې د هرې جملې په سر کې راځي او سوال او ځواب سره بیلوي، لکه: زلمي وویل: توریالیه څه کوې؟

- خت لیکم.

چا ته؟

- خپل ورور ته.

دا نښه د دوو کلمو د بیلونې د پاره هم په داسې وخت کې راځي، چې هرې کلمې خپلواکې او ځانله والې مقصد وي. لکه:

صرف، نحو، بدیع، بیان معانی عروض دا ټول ژبنی علمونه دی.

دې نښې ته (بیلنۍ) ویلای شو.

۸ - دوه غبرګ کشونه (=): دا نښه د دوو نومو یا خبرو د برابرۍ او مساوات ښودلو د پاره راځي. لکه: ۲+۲= ٤، دې نښې ته (سم سمۍ)

وايو.

۹- دوه کونتي ختونه ( ): دا نښه دخاصو نومو، دتوجه وړ شیانو او په منځ کې رالویدلو جملو د ښودلو د پاره لیکل کیږي. لکه:

زه غواړم سبا ته له زمري سره (چې زما یو ښه ملګری دی) دکابل موزیم وګورم. زما ورور (ببر ک) په خپل ټولګي کې اول لمبر دی. دې نښې ته لیندۍ وایو.

۱۰- دوه غبرګې لیندکۍ « »: د دې نښې په منځ کې دبل چا خبره، نظریه یا د یو کتاب عبارت او یا دزیاتې توجه وړ نا آشنا کلمه راوړل کیږي. لکه: سید جمال الدین وایي:

«هر پرهیزګار عالم چې دشریعت په اساس کې فکر وکړي، نو دا به ورته معلومه شي، چې دژوندانه پوهنې او علمونه له دین سره هیڅ مخالفت نه لري».

په دې ورځو کې د «مود» او «متود» کلمې ډیرې ګردانیږي.

۱۱- ځوټکی (...) : کله چې یو لیکونکی د یوه نوم یا یوې خبرې څرګندول نه غواړي، نو په ځای یې یو څو ټکي ږدي او ورځنې تیریږي.

لکه: ماته د پښتو ... ښه معلوم دی.

۱۲- دري ستوري (*): دا نښې د یوې رسالې یا یوې مقالې د یوې برخې د تمامیدو او د بلې برخې دشروع کیدو په منځ کې لیکل کیږي، یعنې یو بحث له بل څخه بیلوي.

۱۳- که چیرې یو نوم یا یوه جمله په خاص ډول د پاملرنې وړ وي، نو

لاندې ترې يوه اوږده کرښه راښکل کيږي. لکه:

زلمی او توريالی زما کلک ملگري دي. ښاغلو! دلته دريدل منع دي.

يادونه: دچاپ او کتاب دښايست دپاره ځينې نورې نښانې هم شته، خو هغه زياتې په چاپ خانو پورې اړه لري او په لاسي ليک دود کې ورځنۍ کار نه اخستل کيږي.

کله چې مضمون ختم شي او د پاڼې لاندې برخه څه قدر سپينه پاتې شي، نو درنگينی دپاره لاندې باندې درې کرښې يا درې ستورې يا کومه بله نښه ليکل کيږي او دا د هر چا په ځانله ذوق پورې اړه لري. (۱)-

---

(۱) - په ليک نښو کې يو څه لږ داستفاده د (اصول تنقيط) له کوچنی رسالې څخه شوې ده، چې دمطبوعاتو په رياست کې دنشرياتو دڅانگې له خوا خپره شوې ده.

دریمه برخه

لیک ښود

په هره ژبه کې له لیک دود څخه وروسته د لیک ښود خبره منځ ته راځي. د لیک ښودنې مطلب دا دی چې څه رنګه لیکنه په کار ده. کوم ډول لیکل ښه دی؟ د ښې لیکنې ښېګڼې کومې دي او مونږ کوم ډول لیکنې ته ښه لیکنه ویلای شو؟

د دې پوښتنو ځواب به په وروسته کرښو کې وګورئ.

مونږ د لته د لیک ښود کلمه د عربي انشاء په معنی اخلو. په عربي لغت کې انشاء د یو نوي شي د پیدا کولو په معنی راځي. په اصطلاح کې انشاء دې ته وایي چې سړی د خپلې پوهې په قوت، خپل خیال او فکر په ښو الفاظو او عباراتو کې ښکاره او څرګند کړي. مګر د لیک ښود مفهوم تر انشاء عام او پراخ دی. په لیک ښود کې هر راز لیکنه راتلای شي. نوی خیال وي او که زوړ، خو چې د بیانولو ډول یې خوندور او په زړه پورې وي. په یوه لیکنه کې دوه مهم اړخونه په نظر کې نیول کیږي: لومړی اړخ معنوي او دوهم اړخ یې لفظي دی.

په معنوي اړخ کې فکر، خیال، معنې او مقصد شاملیږي او په لفظي اړخ کې توري، کلمې، عبارت او جملې راځي. نو دا دی مونږ په وروسته کرښو کې د دغه دواړه خواوې څېړو او په دې موضوع باندې لږه ډېره رڼا اچوو، مګر دا خبره هم باید وکړو چې دلته زمونږ مقصد په عمومي لیکنه یا عام لیک ښود کې دی، یعنې مطلب دا دی چې د عامې لیکوالۍ صفات، ښېګړې او لیارې چارې وښیو.

له دې عمومي کتنې څخه وروسته کیدای شي دلیکوالۍ په خاصو ځانګو هم څه خبرې وکړو. دڅېړ يو غښتلي ليکونکی د يو پوه او تکړه ديوالګر مثال لري.

ديوالګر خښتې، ګتې او نور شيان اخلي او په پوره ذوق او خاص مهارت ورځني ديوال جوړوي.

دغسې لیکوال هم توري، لغتونه، محاورې او اصلاح ګان سره يو ځای کوي او په پوره ذوق او سليقه ورڅخه جملې او عبارتونه تيار وي.

لکه چې ديوې خرابې تيږې په لګولو ديوال خراب او بې ډوله راځي، دغسې د يو سخت او شډل لغت په راوړلو هم عبارت او سبک بې خونده او بې ډوله کيږي.

د لغاتو زيږوالي او نا اشنايي دفصاحت او خوږوالي دښمنان دي، نو ځکه دليک ډول دښه والي لومړی شرط دښو الفاظو او لغاتو پيدا کول دي. ګرامري غلطي او خرابي هم يو دليکنه بې خونده کوي او د بلاغت له دايرې څخه يې وباسي، نو ځکه دژبې دقاعدو او لارو پيژندنه هم يو ضروري خبره ده. دغه شان رښتينې ذوق او ښه سليقه هم په دې لار کې پوره کومک او مرسته کولای شي. دښې او پخې ليکنې دپاره يو ژوره علمي مطالعه، دپخو ليکوالو دکتابونو کتنه، ژور فکر او پوخ نظر په کار دي. دليکوالۍ دلومړی اساس او تادو همدغه ژور فکر او پوخ نظر دي. که چيرې په لومړی سر کې دموضوع په خوښونه کې ښه غور وشي، دمقصد او مطلب ټکی په دماغ کی راغونډ کړی شي او بيا ورته دکلمو او تورو په ښايسته چوکاټ کې ځای ورکړی شي، نو خامخا به يوه ښه ليکنه منځ ته راشي. که په يو لنډ نظر ورته وګورو، نو ښه ليکنه هغه

دە، چې دژبې له خپل چوکاټ او رنگ څخه ونه وځي.

که چیرې مونږ په خپلو لیکنو کې د پښتو ژبې له اصلي چوکاټ څخه ونه وځو او د محاورې او خبرو اترو لمن پرې نه ږدو، نو مونږ به د لیک د ښه والي دپاره پوره خدمت کړی وي.

هر د زمانه او هر وخت د لیکلو ځانله سبک او ډول لري. دغه شان په هر وخت او زمانه کې ښه سبک هم وي او نابنه هم، وړ هم وي او ناوړه هم، نو ځکه د ښه او نابنه پیژندل د لیکوالو دپاره په توره شپه کې دلیت او مشال لري. دې کې شک نشته چې د پخوانو غښتلو لیکوالو سبکونه پاخه او خواږه وي، مگر د نویو او کوچنیو لیکونکو سبکونه پیکه او بې خونده وي.

د یوې ژبې لیک ډول همیشه د دغسې کسانو په لاس خرابیږي او په ژبه کې بې مزې عبارتونه او شهل لغتونه رانتوځي. دوی د ښه او نابنه، خوږ او ناخوږ توپیر نشي کولای. د اولس اصلي وراشه ورته نه وي معلومه، ذوق یې بې باوره وي، د ژبې له اصلي قاعدو څخه نا خبر دوي، د پښتو له زړو ادبي کتابونو سره نا اشنا وي، د پخوانو استاذانو په لیار نه درومي، د وړ او ناوړ دخوښولو دپاره ورسره کوم میچانې نه وي، نو دغسې کسان چې څه لیکي، هغه به هرومرو بې مزې، بې خونده او د پښتو له خپل رنگ څخه ډیر لیرې وي.

په اوسني وخت کې د فارسي کمزورو ترجمو د پښتو د لیک ډول په ماني کې یوه گډوډي پیښه کړې ده.

د مثال په ډول: په یوه اخبار کې (بمباری یا ینقطع) په (نه شلیدونکی بمباری) ترجمه شوې وه، په دې ترجمه کې د پښتو رنگ څه

چې د پښتو بوی هم نشته.

داسې پښتو په زړو پيړيو کې هم چا نه ده ويلې ، نو ځکه دې پلو ته پوره پاملرنه او د پښتو په ليک ډول باندې لورينه په کار ده. اوس په اخبارونو کې له ښې او خوږې پښتو نه کړکيچو پښتو ډيره شوې ده.

په تيره کوم اخباري نيمګړې سبک چې منځ ته راوتلې دی، د پښتو له رنګ څخه دومره ليرې وتې دی، چې پښتو ويل هم ورته ګران ښکاري.

البته کيداي شي، چې د پښتو سره مشابه يو شی ورته ووايو، د خان عبدالصمد خان اڅکزي زړه هم له دغسې پښتو څخه سوری دی او پښتنو ليکوالو ته وايي څه چې تاسې ليکئ، پښتو نه ده.

ددې خبرې يو علت دليکونکو تن اساني، بې پروايي او بې دردي ده او بل سبب يې د پوهې او مطالعې کمزوري او د معلوماتو نيمګړتيا ده. که چيرې نوي ليکونکي دغه دواړه کمزوري له ځانه ليرې کړي او پښتو ته د يو مسلک په سترګو وګوري او د يو امانت په توګه يې وروزي ، نو هغه وخت کيداي شي چې پښتو ليک ډول له خرابۍ او ګډوډۍ څخه بچ پاتې شي او په خپل خوږ رنګ او ښايسته بڼه کې د ودې او ترقۍ لوړې څوکې ته وخيژي. ددې مقصد د پوره کولو په لار کې غواړو چې د ښې ليکنې او خوږ ليک په باره کې خپله څيړنه ګرانو ليکوالو ته وړاندې کړو ، ترڅو ددوی دلارې بوميا او مليا شي.

۱- ديوه مضمون دليکلو لومړی پوړۍ ، د موضوع او مطلب خوښول او غوره کول دی. يعنې ددې ليارې لومړی ګام دادی ، چې يو ليکوال د ليکلو د پاره يوه موضوع وټاکي او هغه موضوع او مطلب په

فکر کې ښه واړوي راواړوي ، ولې که چیرې د یو مضمون په شاوخوا کې سړی غور او فکر ونه کړي ، نو بیا د هغو د پاره ښه قالب او چوکاټ پیدا کول، گران دی. بې فکره یو مضمون لیکل داسې مثال لري، لکه چې سړی په سیند کې بې گودره ورگډ یږي.

۲ - د موضوع له خوښولو نه وروسته په کار دی، چې په ټاکلې موضوع کې پوره معلومات راغونډ کړی شي او له باوري مأخذونو څخه پوره مسأله او مواد راټول کړی شي، ځکه چې بې له باوري معلوماتو او کافي موادو څخه یو مضمون لیکل، هسې په وچه ځمکه باندې لامبو وهل دي.

۳ - ښایي چې یو لیکوال خپل مضمون په داسې ډول او رنگ شروع کړي، چې له یوې خوا نه په لوستونکي کې د مضمون د لوستلو شوق او تنده واچوي او له بلې خوا نه په کې په کنایي ډول د مقصد او مطلب پلوشې وځلوي ، یعنې په کار دی، چې مقدمه د مطلب سره ښه ارتباط او مناسبت ولري.

٤ - د مضمون تادو او تمهید باید ډیر پوخ، معقول او زړه راښکونکی وي، مگر ښایي چې مقدمه ډیره اوږده او ستړی کوونکې نه وي، چې اوس وخت کې داوږدو مقدمو لیکلو دود ، له منځه تللی دی. اول خو ک مقدمه نه لیکي او که لیکي یې ، نو ډیره لنډه او بسیطه وي.

۵ - ښایي چې مضمون تر پایه پورې په یوه کچ مچ ولیکل شي، یعنې په زور تل ته ځان ورسوي. د سیلاب او یو په څیر یوه شیبه غورځنگ وهل او بیا پریوتل او تیتیدل ، د یوه لیکوال د کمزورۍ او بې آبۍ لویه نښه ده.

۶- دخپل مطلب د ثابتولو دپاره، له تاریخي، منطقي او فلسفي دلیلونو څخه کار اخستل په کار دی. ښایي چې هر استدلال د عقل، منطق، تجربې، طبیعت او فطرت په پخو ستنو کلک ولاړ وي. په تشو ادبي الفاظو او شاعرانه کلمو باندې یعنې یوازې دجذبې، احساس او تخیل په بنیاد باندې دیو مضمون دماڼۍ دړول د اومتوب او کمزورۍ نښه ده.

۷- یو لیکوال باید چې د موضوع او مقصد له کرښې څخه دباندې ونه وځي. موضوع پریښودل یا په یوه خبره کې بلهراچول یا له موضوع نه ډیر لیرې وتل، دلیکوالۍ په فن کې لویه کمزوري او ګډوي ګڼل کیږي.

۸- ښایي چې دیو پښتون لیکوال فکر، مقصد، تخیّل هر څه پښتنې وي، دغه شان په کار دي، چې استعارې او تشبیه ګانې هم دخپل چاپیریال وي، ځکه چې دبل چانه د استعارو استعاره کول، د کمزورتیا لویه نښه ده.

مثلاً: عرب زلفې له ښکرو سره مشابه کوي، مګر په پښتنې چاپیریال کې دغه تشبیه هیڅ خوند او ارزښت نه لري.

۹- دیو پاخه لیکوال دپاره دخپلې ژبې ادبي خپلواکي ساتل ډیر ضرور، بلکې لازمي خبره ده. هره ژبه ځانله رنګ او خوند او ادبي جوړښت لري، ځانله خپل سوچه تعبیرونه لري، نو ښایي چې دغه خپل رنګ، بڼه او جوړښت یې په ډیر غور وساتلی شي او دنورو ژبو تر جوغ لاندې رانه وستلی شي.

۱۰- په ښه شان او ښه تعبیر له خپل مضمون څخه یوه نتیجه اخیستل او په ادبي رنګ کې دمضمون بس کول، د ښې لیکنې او پوخ

لیک ډول غوره صفت دی.

۱۱- یو مضمون په داسې وخت کې لیکل په کار دی، چې طبیعت په ټوله معنې تیار وی او فکر او بدن ستړی او ستومانه نه وی، ولې چې په دماغ او فکر باندې بوج اچول او په وچ زور وربانديې یو څه لیکل خامخا کمزوری پیښوی او په زړه پورې مضمون ترې نه جوړیږی. دغه شان په ډیر کړاو او زړه چاودون د اوچتو او گرانو الفاظو راټولول هم کوم موزون او مناسب کار نه دی. مطلب دا دی چې له خپلې وسې نه زیات زور لگول په لوی لاس ځان ناکامول دی.

۱۲- په یوه لیکنه کې د معنوی ارتباط او تړون خیال ساتل، ډیر مهم کار دی. یعنې ښایي چې په جملو کې د معنوی پیوستون کړی ونه شلیږی او د مضمون تسلسل او پر له پسې والې خراب نه شی. غښتلی لیکوال هغه دی، چې د مضمون بیلو بیلو برخو ته پوره ارتباط او پیوستون ورکولای شی.

۱۳- په یوه لیکنه کې درانه خواږه او تللی الفاظ استعمالول د لیک دښه والې لویه نښه ده او یو ښه لیکوال تل د الفاظو په خوږوالی او تول پسې گرځی.

۱۴- د هر علم خپل خاص اصطلاحات په خپل خپل ځای راوړل په کار دی. مثلاً:

علت په منطق کې د سبب په معنې او په صرف کې د نقص په معنې دی، نو ځکه یې د استعمال د ځای پیژندل ضرور دی. (۱)

(۱) - په دې برخه کې ځینې ټکی د ښاغلی اثر له پښتو ادب (ص-۶۸) څخه اخستل شوی دی:

۱۵- د مفرد په ځای د جمع ضمیر راوړل ، د پښتو له خپل اصلي روح څخه مخالف کار دی.

مثلاً: د « زه وایم » پر ځای ، « مونږ وایو » ، ښه تعبیر نه دی. دغه شان د « دی » پر ځای د جمع ضمیر « دوی » راوړل هم یو ناوړه استعمال دی. ډیر کسان دا کار د درناوي په نیت کوي، مګر د ژبې له قاموس او چوکاټ څخه وځي او یوه لویه اشتباه ترې پیدا کیږي. مثلاً: که وویل شي چې « دوی تشریف راوړې ؤ » ، نو دا سودا پیدا کیږي، چې یو سړی ؤ که ډیر وو ؟

غرض دا چې د پښتو په ادبي روح کې هم مساوات نښوتی دی او د یوه تن د پاره په کې د جمع ضمیر راوړل ښه نه بریښي.

۱۶- په یوه جمله یا یو عبارت کې د یوې کلمې یا یوه لفظ تکرارول او بیا بیا راوړل ښه صفت نه دی. دغه شان د تورو او اداتو تکرار هم عبارت بې خونده کوي او له ښایست څخه یې وباسي.

۱۷- ښایي چې په یوه لیکنه کې ښکلي او سپیڅلي ، یعنې داسې الفاظ راوړل شي، چې هغه د پوهو لیکوالو له خوا منل شوي وي او په ژبه او لیکنه کې یې خپل ځای بیولی وي ، مګر که څوک په خپله لیکنه کې د کاکه توب « طمطراق » کلمې راوړي، نو دې ته خو مونږ منلي او سپیڅلي الفاظ نشو ویلای ، ولې چې د ټولو پوهو لیکوالو په لیکنو کې یې ځای نه دی نیولی.

۱۸- بل د کلمو په خوښولو کې لنډیز او دوینا اسانی ته هم کتل په کار دي ، لکه د « پیږ » کلمه چې له « پریږ » څخه لنډه او اسانه ده.

دغه شان په « خبره ومنل شوه او خبره ومنله شوه » کې لومړی شکل

غوره دی ، ولې چې لنډ او اسان دی او د تذکیر او تأنیث فرق د مُرکب فعل په دوهم جزء کی په کار دی. په اول جزء کې د غه بیلتون ته هیڅ ضرورت نشته.

۱۹- بل د کلمو په خوښولو او راوړلو کې ادبی لهجې ته زیات اهمیت ورکول په کار دی، لکه: «اخیستل» چې ځینې خلک یې «اغستل» بولی، مگر سپیڅلی ادبی لهجه نه ده، یا د «راوړه» په ځای «راواره» او د «جوړوې» په ځای «جیړوی»، ادبی لهجې نه گڼل کیږی.

۲۰- بل عمومی لهجه په یوه محلی لهجه باندې غوره گڼل په کار دی، لکه: «غاښ، غوښه»، چې ځینې خلک یې «گاښ، گوښه» بولی، مگر عمومی لهجه نه ده.

۲۱- سپک، بازاری او بې نزاکته الفاظ راوړل د لیکوالی د کمزوری نښه ده. مثلاً که څوک د «خوړلو» پر ځای د «نغرلو» کلمه راوړی، نو دا به یو خوندور او مناسب تعبیر نه وی.

د غه شان بې ځایه د «لوچک او سرکوزی» کلمې راوړل هم درنې او مناسبې کلمې نه بریښی.

۲۲- هر لیکونکی چې کومې کلمې لغوی، اصطلاحی، حقیقی او مجازی معناگانې ورته معلومې وی، او د خلکو او قوم، بلکې د هرې سیمې له اصطلاح نه هم پوره خبر وی، ولې که چیرې د کلمو سمې معنې گانې ورته معلومې نه وی. نو بیا ترې په سم ډول کار نه شي اخستلای.

۲۳- درنې، نا اشنا زیږې او شډلې کلمې راوړل، هم د یو لیکوال په کمزوری او بې ذوقی باندې دلالت کوی. مثلاً: د «بسپړ، چوپړ او

پرېږ » کلمې استعمالول په ژبه او عبارت کې سختي او ګراني پیدا کوي او یو عبارت له فصاحت څخه باسي.

۲۴- ترڅو چې په یوه ژبه کې خپله کلمه موجوده وي، باید چې دبلې ژبې کلمې استعمال نه کړې شي. مثلاً: دژوند پر ځای « حیات »، دترکاڼ پر ځای « نجار »، د برخې پر ځای « سهم » او د « دروند » پر ځای « سنګین » راوړل دیو لیکوال دبې پروایي او بې فکرۍ نتیجه ده.

۲۵- په دوو عربي کلمو کې دضرورت په وخت هغه کلمې راوړل په کار دي، چې دخلکو په خولو جاري وي او دهغوی غوږونه ورسره آشنا وي. لکه: د « مستفید شي » پر ځای « فایده واخلي »، د « تصمیم » پر ځای « ټینګار » او داسې نور.

۲۶- بنایي چې دنورو ژبو الفاظ دپښتو دقاعدو لاندې راوړی شي. لکه: « عالمانو وویل »، ځینې کسان چې دغه « و » نه ورکوي، نو دژبې له قانون راوړل بیه دي.

۲۷- دعربي جمعو پر ځای، پښتو جمعې جوړول غوره دي. لکه: د « دلایلو، اقوامو، علماو، او صافو » پر ځای « دلیلونه، قومونه، عالمان او صفتونه » راوړل ښه دي.

۲۸- بنایي چې دپښتو داصلي ګرامر په لیاره برابرې جملې جوړې کړی شي، که چیرې د قاعدې او قانون خیال ونه ساتلی شي، نو دا هم په ژبه او عبارتونو کې کمزوري پیدا کوي او خوږ سپیڅلي عبارت ورته ویل کیږي. مثلاً: په « لیږدوي » ، « اولیږدوي » کې دوهم شکل غوره دی ، ځکه چې د پښتو له ګرامري قانون سره سم دی دغه شان که څوک نارینه دپاره « دې یا هغې وویل »، استعمال کړي ، نو دا له

قاعدې څخه تيرى كول دى، ښايي چې « ده يا هغه وويل » استعمال كړى شي.

۲۹- جملې بايد لنډې لنډې او د خلكو د محاورو او خبرو اترو سره سمې وى. له محاورې نه وتلې جملې جوړول، د پښتو خرابول او د ځان بدنامول دى. ډيرې اوږدې جملې جوړول چې مبتدا او خبر په كې سره ډير لرې وى، په پښتو ليكوالۍ كې يو ستر عيب گڼل كيږى.

دا سبک اوس په پښتو كې د فارسۍ د ترجمو په وجه راننوتى دى او د پښتو خوندېي بيخي له مينځه وړى دى، مگر ډير لنډيز چې مطلب او مقصد ته زيان رسوى، هم ښه صفت نه گڼل كيږى.

۳۰- ښايي چې نوى ليكوال خپل مطلب په لنډو ، صافو او څرگندو جلمو كې بيان كړى. د يو ليكوال لوى صفت دا دى، چې ډير مطلب او مقصد په لږو الفاظو او لنډو عبارتونو كې څرگند كړى. الفاظ زياتول او عبارتونه اوږدول په مضمون باندې د نه حاكميت نښه ده.

« اخير الكلام ما قل و دل و لم يمل » ښه كلام هغه دى، چې لنډ وى، په مطلب دلالت وكړى او زړه تنگى ترې پيښه نه شى، يعنې غوره او بهتره وينا هغه ده چې لنډه وى، مطلب ترې په ښه شان معلوم شى او لوستونكى يې په ويلو ستړى او ستومانه نشى.

ډيرې ليكنې داسې وى، چې د اوږدوالي په وجه په زړه باندې ناوړه اثر كوى او د خوښى په ځاى، زړه تنگى پيښوى.

په هره ژبه كې متلونه او متالونه څكه ښه او اغيزناک گڼل كيږى، چې په دغه گانه ښايسته وى. يعنې په څو كلمو كې يو لوى مطلب بيانوى. لكه د پښتو دا متلونه: « نيک عمل دلارې مل، چې بد گرځى

بدبه پرځي».

۳۱- دعطف توري بايد ډير لږ استعمال شي، تر ډيره حده پورې په معنوي تړون او ارتباط باندې بسيا کيدل په کار دي.

۳۲- څه رنګه چې پښتانه په هر شي کې سادګي خوښوي، ددوی ژوند، ناسته ولاړه، راشه درشه، خوراک، څښاک، پوښاک، هوساک او هر څه ساده او بې تکلّفه دي، نو ځکه ددوی ژبه هم ډير تکلّف نه خوښوي. کږکيچن عبارت ښه نه ګڼي، بلکې دصاف، ساده او روان عبارت جامه يې په تن او بدن باندې ښه ښکاري په اوسني وخت کې دپښتو خوندور، بريالی، په زړه پورې ليکوال هغه دي، چې روان، ساده، په محاوره برابر او د اولس دپوهې سره سم وي.

د څوارلسمې پيړۍ په ليکوالو کې احمد جان له دې امله زيات شهرت او نوم پيدا کړی دی، چې دده نثر داولس او خلکو په محاوره برابر، د متلونو او اصطلاحګانو په ګانه ښايسته دی، دده دخپلې خولې روايت دی. دی وايي: ما چې به کله کوم مضمون وليکه، نو هغه يې مې دکور خلکو يعنې ميرمنو او نورو ته واوراوه. که دوی به پرې پوه شول او خوږ به پرې ولګيد، نو هغه به مې ښه وباله او که دوی به پرې پوه نه شول، نو بيا به مې په کې ګوتې ووهلې تر څو چې د دوی په پوهه ذوق او ژبه برابر شو. يو ليکوال بايد چې په خپل ليک او وينا کې دخپلې ژبې دمحاورې او رنګ څخه ځان لرې نه کړي او دنورو ژبو په چوکاټ کې ځان وانه چوي، پخوا به خلکو په لوی لاس ګران ګران لغتونه کښل، مګر اوس ګرانه او سخته ليکنه عيب او کمزوري ده.

۳۳- دنويو ليکوالو دپاره تر ډيره وخته پورې د يو استاد لارښودنه

او بيا د مضمون ليدنه کتنه او سمونه هم ډيره لازمي ده، ولې چې بې له استاد او بې لارښودنې څخه څوک هيڅ ځای ته نه شي رسيدای.

۳۴- د مضمون دوهم وار کتنه هم د مضمون د سمون او ښه والي سربيره زيات کومک کوي او ښايي چې نوي ليکوال د دې کار سره ځان آشنا کاندي. دا زما د شلو کالو د تجربې خبره ده. که څوک يو مضمون وليکي، بيا يې يوه هفته يا يوه مياشت په خپل حال همداغسې پرېږدي او يوه هفته يا يوه مياشت وروسته يې په خپله دوهم ځل وګوري، نو زياتې غلطۍ او کمزورۍ ترې وځي او يو چان کړي سپيځلی مضمون ترې جوړيږي.

۳۵- په پښتو ليکوالۍ کې د لغاتو ډېر والي او د ژبې دارتوالي خيال ساتل په کار دي. يعنې وړو وړو د پخوانو زړو ادبي لغاتو رواجول که څه هم په محاوره کې نه وي، د ژبې د ادبي پراختيا د پاره يو ستر خدمت ګڼل کيږي. مثلاً: «لرغونې» چې يوه ادبي کلمه ده او په محاوره کې نشته، مګر په ليکلو کې اوس ډېره راځي.

په آخره کې وايم چې ښه ليکنه سمه ليکنه په تيره د پښتو نثر خوږه ليکنه هغه ده، چې صفا، څرګنده، ساده، روانه، لنډه، سپيځلې، سوچه، معقوله، په دليل برابره، درنه او خوږه وي او دا کار ډير زيار، زحمت، کړاو، پلټنه، معلومات، لارښودنه او زياته پاملرنه غواړي. دا کار په سرسري ډول يا هسې په تيوکو تکالو نه کيږي. په دې باره کې ښه فيصله حميد بابا کړې ده:

څو د ويتو د درياب مرجونا نشي
مشرف به د دې در په رنا نشي

د پښتو ترجمې

د پښتو د ترقۍ او د ژوندانه د اړتیاو په اساس، ورځ په ورځ، په پښتو کې له نورو ژبو څخه د ترجمو لمن ارتیږي. یوه ژبه هم بې له ترجمو څخه مخ په وړاندې نه شي تلای. پښتو هم هرو مرو ترجمو ته اړتیا لري او په دې وسیله به د پښتو لمن له علمي آثارو څخه ډکیږي. مګر په یوه ژبه کې د نورو ژبو علمي کتابونه او آثار ترجمه کول، ځینې شرطونه هم لري. که چیرې هغه شرطونه برابر نه وي، نو بیا ژبې ته د فایدې په ځای، زیان رسوي. په موجوده وخت کې چې له پاړسي څخه په پښتو کې کومې ترجمې کیږي، یقیناً چې ډیرې نیمګړې او بې کاره دي. د دې خبرې وجه داده چې دغه ترجمې د داسې کمزورو کسانو په لاس کیږي، چې نه په پښتو سم پوهیږي او نه په پاړسي کې پوره مهارت لري.

که چیرې دې پلو ته پوره توجه ونکړای شي، نو د پښتو خپل خوږ لیکدود به د نیمګړو ترجمو سیلاب په مخه یوسي او بیا به څوک په ښه او بده ترجمه کې توپیر نه شي کولای. له دې کبله غواړو چې په دې برخه کې ځینې لارښوونې وکړو:

۱- له هر څه وړومبی په خپله د ترجمه کوونکي زیات زحمت، پوره غور او پاملرنه په کار ده. که څوک په دغه کار کې بې پروایي او تن اساني کوي او د پښتو د ښه والي خیال نه ساتي، نو د هغوی ترجمې به خامخا بې مزې وي.

۲- په هر ځای کې د یو پوخ لیکوال له خوا د ځینو ابتدایي ترجمو کتنه او سمونه هم یوه ضروري خبره ده، ولې چې بې لارښوونې هیڅوک

په خپله کوم ځای ته نه شي رسیدای.

۳- د یو لغت یا یوې کلمې په ترجمه کې له پوهو کسانو څخه پوښتنه په کار ده. په دې برخه کې شرم کول یا سترګې پټول، د وروسته پاتې کیدو لوی سبب دی.

٤- ښایي چې مترجم (ژباړن، اړندوی) په دواړو ژبو کې پوره لاس ولري. که چیرې په ترجمه کیدونکې ژبه باندې ښه ونه پوهیږي، ترجمه یې هرو مرو د معنې او مطلب له مخې کمزورې راځي او که چیرې په ترجمه کوونکې ژبه کې پوره بلد نه وي، نو ترجمه یې د عبارت او خوند له مخې بې مزې او پیکه راځي. او دا دواړه خبرې د یوې ترجمې د پاره لوی عیب ګڼل کیږي.

٥- ښه ترجمه او ښه پښتو هغه ده، چې په محاوره برابره او د اولس د پوهې سره سمه وي. له محاورې نه وتلې ترجمه یو بې ارزښته مال بلل کیږي.

٦- لفظ په لفظ او ټکي په ټکي ترجمه کول هم سمه او خوږه نه راځي. په ترجمه کې د بلې ژبې مطلب او معنې د پښتو په خپل کالب او چوکاټ کې اچول په کار دي. لکه چې د مخه مو هم ویلي دي، د پښتو د خپل چوکاټ غوښتنه داده، چې پښتو دې په محاوره برابره وي. د بلې ژبې درانه او شډل لغات دې په کې نه وي، ډیرې اوږدې جملې باید رانه وړې شي، مبتدا او خبر دې یو تر بله نژدې وي. که چیرې یو مطلب په لنډه جمله کې نه بیانیږي، نو بیا د عطف د تورو په واسطه د جملو ترمنځ تړون راوستل په کار دي.

۷- کټ مټ د بلې ژبې په ډول جمله جوړول د ژبې ملا ماتول دي.

مثلاً: که څوک «ضرب زید عمراً» داسې ترجمه کړي «وواهه زید عمر لره»، نو دا به څومره ناوړه ترجمه وي او که د پښتو په محاوره یې برابره داسې ترجمه کړي «زید عمر وواهه»، نو خوږه پښتو ژبه ترې جوړه شي.

په پښتو کې د فعلي جملې ډول او بڼه داده چې لومړی فاعل بیا مفعول او وروسته فعل راځي، مګر عربي له دغه ډول څخه چپه رنګ لري، هلته اول فعل، بیا فاعل او وروسته مفعول راوړل کیږي، نو ځکه تکي په تکي ترجمه کول، سمه او روغه نه شي راتلای.

۸- په ترجمه کې بې ضرورته د بلې ژبې لغات راوړل، هم د ترجمې خوند له منځه بیایي او یو پیکه عبارت ترې جوړوي. لکه د یو اخبار دا عبارت: «دحیات امرار کوی» یا دا چې «فلانی به رخصتی وشلوی»، دغه دواړه جملې ناسمې او د پښتو په چوکاټ برابرې نه دي.

د رخصتی دشلولو اصطلاح بیخي یو نوی اجتهاد دی، چې تراوسه په محاوره کې نه دی اوریدل شوی. دغه شان په لومړۍ جمله کې «امرار او حیات» راوړل، بې ضرورته دبلې ژبې د لغاتو استعمالول دي.

ددغو جملو سم او رسا شکل داسې دی: «ژوند تیروي، فلانی به خپله رخصتي لنډه کړي».

۹- په ترجمه کې کټ مټ د بلې ژبې اصطلاح او تعبیر اخستل، غلط کار دی. مثلاً: که چیرې د پارسي دا جمله: «محمود میخواهد یک زن تعلیم یافته بگیرد»، په دې ډول ترجمه شي: «محمود غواړي، چې یوه پوهه ښځه ونیسي»، نو دا ترجمه بیخي یوه ناموزونه او ناوړه ترجمه کیږي، ولې چې «نیول» په پښتو کې د ښه پر ځای، په بد ځای کې استعمالیږي او یو ناوړه تعبیر دی. دغه جمله د پښتو د خپل تعبیر

سره سمه داسې ترجمه کول په کار دي: «محمود غواړي چې يوه پوهه ښځه وکړي». دغه شان د فارسي «قرار معلوم» د معلوم له قراره ترجمه کول، د پارسي او پښتو دواړو خرابول دي.

په دې ډول د پارسي «لب دريا» په پښتو کې د «سيند په غاړه» ترجمه کيږي، که څوک يې د «سيند شونډه» ترجمه کړي، نو څومره ناوړه او کړلې ترجمه به وي.

۱۰- د نومونو او اعلامو ترجمه کول، سهي او سم کار نه دي، ښايي چې نومونه په ترجمه کې په خپل شکل راشي او اصلي رنګ او بڼه يې بدله نشي. مثلاً که څوک «امام نافع» په «ګټور امام» يا «اناتول فرانس» د «فرانس په اناتول» ترجمه کړي، نو دا به د بې ذوقۍ يوه لويه نښه وي.

۱۱- په ترجمه کې د کلمو له تکرار څخه ځان ساتل هم ضرور دي. يوه کلمه بيا بيا راوړل، د ترجمې خوند او مزه له منځه بيايي.

۱۲- له ترجمې د مخه ښايي چې يو مضمون وړومبى وکتلى شي، په دماغ کې ښه ځاى کړى شي او پس له هغه يې په ترجمه کولو لاس پورې کړاى شي.

د ترجمې شرطونه د نورو پښتنو پوهانو په نظريه هم په وروسته ډول دي: (۱)

(۱)- له کومې ژبې نه چې ترجمه کيږي، ښايي چې مترجم په هغه ژبه باندې ښه پوه وي او د هغې ژبې محاورې، اصطلاحات او متلونه ورته

---

(۱)- د پيښور د پښتو اکيډمي پښتو مجله اول توک، ۲ ګڼه د ښاغلي مولوى محمد اسرائيل مقاله.

پوره معلوم وي.

(۲)- ښايي چې مترجم د ترجمه کيدونکي کتاب د ليکلو د زمانې په لغاتو او حالاتو او د کتاب د ليکلو په سبب او باعث ښه خبر وي.

(۳)- په کوم فن کې چې مترجم ترجمه کوي، ښايي چې د هغه فن په اصطلاحاتو ښه پوه وي او د دغه فن سره پوره خاصه علاقه ولري.

(٤)- ښايي چې مترجم د علمي لياقت خاوند او د پراخې مطالعې څښتن وي.

(۵)- ښايي چې مترجم په خپله ژبه کې پوره مهارت او لاس ولري او د خپلې ژبې له محاورو، اصطلاحاتو، متلونو او لغاتو څخه په ښه شان خبر وي.

(٦)- د ترجمې ژبه بايد آسانه او روانه وي، چې لوستونکي ترې پوره مطلب واخستلای شي.

(۷)- ښايي چې ترجمه په معنې او مفهوم کې له اصل سره سمه وي، يعنې چې نه په کې د اصل مضمون مطلب پاتې وي او نه په کې څه توپير راغلی وي.

(۸)- د ښې ترجمې صفت دا دې، چې اصل مطلب په کې ټول راشي او لوستونکي پرې د ترجمې گومان ونه کړي، بلکې اصلي مضمون يې وبولي.

(۹)- په ترجمه کې تر ډيره حده پورې د خپلې ژبې اصطلاحات اخستل، په کار دي.

(۱۰)- ښايي چې مترجم د ليکوالۍ په فن کې د پوهې او تجربې خاوند وي او د ژبې له قاعدو او اصولو څخه خبر وي.

د لیکوالۍ لارښودنې

۱: ښایي یو لیکونکی لومړی یوه داسې موضوع خوښه کړي، چې هم ورسره مینه او علاقه ولري او هم په کې د پوره معلوماتو خاوند وي.

۲: ښایي چې یو مضمون په ښه رنګ شروع او په ښه توګه پای ته ورسیږي.

۳: هر لیکنه د زړه د خوښۍ په وخت کې په کار ده ، ولې چې د غسې لیکنه خوندور او زړه راښکونکې وي.

٤: ښایي چې یو لیکونکی د ټولنې له غوښتنې او ذوق سره سمه لیکنه کړي، یوازې د خپل ذوق او خپلې نظریې پیروي کوم ارزښت نه لري.

۵: یو لیکونکی له په کار دی، ترڅو چې لاس یې رسیږي په خپلو لیکنو کې پردي لغات رانه وړي او خپله ژبه د نورو ژبو د جیغ لاندې رانه ولي.

٦: په کار دی، چې یو لیکونکی ساده او آسانه لیکنه وکړي، چې هر څوک وریاندې وپوهیږي او خوند ترې واخلي ، یعنې ښایي چې په مناسبو الفاظو او خوږو کلمو ، خپل مطلب بیان کړي او له زیاتو عباراتو او مبالغو څخه ځان وساتي.

۷: د کلمو په انتخاب کې ډیر فکر او غور او دلوستونکو د پوهې خیال ساتل، په کار دي.

۸: په لیکنه کې د بل چا پیښې کول ، ښه کار نه دی، ښایي چې هر لیکوال په طبیعي ډول خپل مطلب ښکاره کړي. کټ مټ د بل چا د

سبک تقلید ښه نه دی .

ښایی چې د فکر ډول او د بیان طریقه مو خپله وی.

۹: په یوه لیکنه کې سر ترپایه همرنګی په کار ده، یعنې یو عبارت ډیر ادبی لیکل او بل په عادی رنګ لیکل د کمزورۍ او بې تناسبۍ نښه ده.

۱۰: ښایی چې یو لیکونکی د جملو په جوړولو کې له رنګینۍ څخه کار واخلئ او ټولې جملې یو شان رانه وړی.

۱۱: یو لیکونکی له په کار دی، چې خپلې لیکنې څخه یوه ښکاره نتیجه واخلی.

۱۲: د یو کتاب او مقالې په لیکنه کې د مأخذونو پوره ښودل، لازمی خبره ده.

۱۳: هر لیکونکی باید خپله لیکنه په دوهم ځل بیا وګوری، ترڅو چې د عقل او ادب په چوکاټ برابره شی.

په مسوده کې دوهم ځل فکر کول او هغه سمول، یو ډیر ښه عادت دی. ښایی چې یوه لیکنه څو څو ځله اصلاح کړای شی.

۱٤: مشق او مطالعه د لیکوالۍ د پاره یوه غوره لار ده.

دلومړنی مشق طریقه داده چې د یو اخبار سر مقاله په غو ولولئ، مهم ټکی او ښه مطالب ورنه یادداشت کړئ او بیا هغه په خپل عبارت ولیکئ بیا په کې دوباره غوره وکړئ، چې څومره فرق په کی راغلی دی.

۱۵: دهرې موضوع په باره کې یادداشتونه غونډول او هغه په ښه شان ترتیبول، د مضمون د لیکلو سره ډیره مرسته کوی.

د لیکوالۍ صفتونه

۱- ښایي چې یوه لکنه د منطق او پوخ استدلال په ستنو ودریږي
تشه جذباتي او احساساتي لیکنه کوم ارزښت او قیمت نه لري.
خرابه لیکنه د مغشوش فکر او یا په ژبه کې د نه قدرت نښه ده.

۲- ښایي چې یو لیکونکی له چاپلوسۍ او بې ځایه ستاینې څخه چې د ادب روح وژني، ځان وساتي.

۳- ښایي چې یو لیکونکی د حق او حقیقت په رڼا کې لیکنې وکړي، یعنې په کار دي، چې د حق او رښتیا له چوکاټ څخه ونه وځي او له مبالغې او اغراق څخه ځان وژغوري. دروغجنه او بې حقیقته لیکنه یو بې قیمته کالی دی. کوشش وکړئ چې ستاسو لیکنه رواني، تازګي او طبیعي شکل ولري.

٤- ښایي چې یو لیکونکی په خپله لیکنه کې له نفسي غرضو څخه پاک او د یو اخلاقي متانت او روغ نیت خاوند وي.

۵- ښایي چې یوه لیکنه لنډه، صافه او څرګنده وي. اوږد او کشال عبارت او په شلو پردو کې تاو خبرې، کوم ښه صفت نه ګڼل کیږي.

٦- د غوره لیکنې صفت دادی چې ټولې کلمې یې سپیڅلې وي او عبارت یې صفا او څرګند وي. نا سپیڅلې کلمې کږ کیچن او ګونګ عبارت، یوه لیکنه له غوره والي څخه وباسي. سلاست او رواني لیکنې لوی صفت دی.

۷- د غه شان د حال د غوښتنې سره سم، څه لیکل، د بلاغت یو لوی

صفت دی . که سړی ماشومانو ته د لویو خبرې او لویو ته د ماشومانو خبرې کوی، نو دا دحال سره سمې خبرې نه دی او غوره وینا ورته نشو ویلای.

۸- د لهجې له ډېر صراحت څخه یو مطلب په کنایی ډول ښکاره کول، ډېر غوره دی ، ځکه د ویلو ډول باید داسې وی، چې په چا باندې ستوغ ونه لګیږی او نفرت پیدا نه کړی.

۹- د یو ښه عنوان لاندې د خیالاتو او افکارو سم تنظیم او د مطالبو ښه تړون ، دلیکوالۍ یو ښه صفت دی، یعنې په کار دی ، چې هر عبارت له اصلی مفکورې سره پوره پوره تناسب ولری او یو فکر په اغیزه ناکو الفاظو کې وښودلی شی.

۱۰- خپله نظریه د یو منلې حقیقت په توګه نه ، بلکې د یوې نظریې په ډول وړاندې کول، په کار دی.

«۱»- دلیکلو دغه لارښودنې او صفتونه د پوهانو له نظریو سره برابر دی. « د کابل مجله، ۱۷ کال ، ۱۱ ګڼه ».

د ليکوالۍ شرطونه

(۱)- د ليکوالۍ لومړی شرط دژبني پوهنو لوستل او زده کول دي. هغه ټول علمونه چې دژبې دسمون او ښه والي لارې چارې ښيي، ژبنۍ پوهنې دي. لکه: معاني، بيان، بديع، صرف، نحو، اشتقاق، لغت، عروض، قافيه.

(۲)- بل شرط د پوهانو او استاذانو د آثارو کتل او پلټل دي. ښايي چې ليکونکی ددې له آثارو څخه تازه او نوې معنې ګانې، غوره ادبي نکتې، تللې او سپېڅلې کلمې چاڼ کاندي او هغه په حافظه کې وساتي، ترڅو چې دضرورت په وخت، ترې کار واخلي.

(۳)- بل شرط د ژبې د ليک ډولونو اساسي کتنه او څېړنه ده. که چيرې يو ليکوال د ژبې نه بيلو بيلو ډولونو څخه خبر نه وي او د ليک جلا جلا ډولونه يې نه وي کتلي، نو هغه دځان د پاره د ښې ليکنې کچ ميچ نشي پيدا کولای.

(٤)- اخلاقي شجاعت دليکوالۍ يو مهم شرط دی. څوک چې دغه صفت نلري، هغه هيڅکله يو رينښتنې حقيقي مضمون نشي ليکلای.

(۵)- دفکر آزادي هم د مضمون په ليکنه کې زياته اغيزه لري. که چيرې فکر بندي او ترکنټرول لاندې وي، نو په دغسې حال کې دښه مضمون ليکل، ګران او مشکل دي.

(٦)- دښه ليک ښايسته ليک، يعنې ديوې عالي انشاء دپاره ښه

موضوع علمی قدرت، پاک وجدان، روښانه فکر، ښه سلیقه ، غوره الفاظ او ښکلې تعبیرونه په کار دی.

(۷)- ښه قریحه او روغ ذوق د ښې لیکنې پوخ تاداو دی، یوازې د قاعدو په پوهیدلو سړی ښه لیکوال کیدای نشي ، مگر کله چې عالی وجدان ، سپیڅلې ذوق او ادبی پوهنې سره یو ځای شي، نو یوه داسې غوره لیکنه منځ ته راځي، چې هغه د حقیقت څرگندوی او د ژوندانه د ښایستو نو ښکارندویه وي.

*****

دليکوالۍ عيبونه

په عام ډول چې ګورو ، نو ټولې ليکنې يو څه عيبونه او زيانونه هم لري. له دغو عيبونو څخه ځان ساتل، د يو ليکوال لومړی فرض دی او که څوک ترې ځان ونه ساتي ، نو وينا او ليکنه به يې عيب جنه او کسرمنه وي. هغه عيبونه دادي:

١- په ليکنه کې د چاذاتي عيب ښکاره کول يا ورته اشاره کول ښه نه دي.

٢- عـامـيـانه او بازاري لغـات راوړل د ښـې ليکنې د پاره عـيب دي. لکه: لوچک، موزي، چتي او نور.

٣- زېږه شډل او درانه لغات راوړل چې په غوږونو ونه لګي، لکه: په پټه د پټو پلټنه، پيرړ، چوپړ، بشپړ، ياډکه ډيوه تيل ټول ټال نوی شو.

٤- يو ډېر نااشنا لفظ راوړل ، چې څـوک پرې نـه پوهـيږي. لـکه: « نوني، دسترګو د پاره.

٥- له قاعدې او قـانون څخه مخـالفت کول يوه عيب جنه خبره ده ، لکه: « چای دې وڅکلې » ، چې فعل يې مؤنث او مفعول يې مذکر دی. او دا د ژبې له قانون څخه مخالفت دی.

٦- د يو لفظ او کلمې تکرار او بيا بيا راوړل.

لکه: سوکارنو په جاګارتا کې په يوه ټولنه کې په يوه وينا کې وويل:

٧- بې موقع او بې وخته يو مطلب بيانول. لکه: په ژمي کې د پسرلي د ګلونو صفت او په اوړي کې د ژمي د واورو بيان.

٨- په جمله کې د زياتي لفظ او په کلمه کې د زياتو تورو راوړل عيب دي، لکه: د ځملاستل په ځای، ځملاستيدل، يامثلاً: د آب حيات د اوبو چينه؟

٩- د اضافتونو ډېروالي ، لکه: د ځلمی د واده د شپې د ډوډۍ د غوړو خوند خراب ؤ.

د لیکلو دماغی قوتونه

لیکوالي په اصل کې دد ماغی او ذهني قوتونو د څرګندولو نوم دی.

په لیکوالۍ کې دد ماغ له ټولو غریزي قوتونو څخه کار اخستل کیږي او دغه ټول په کار لویږي .دد ماغ او عقل غریزي قوتونه دادي:

الف- فکر: یوه داسې قوه ده ، چې دهغې په واسطه سړی ډیر ژر د یو شي تل ته رسیدای او په ماهیت یې پوهیدای شي. ددې قوې په واسطه دشیانو حقیقت څرګندیږي او دعلومو او معانیو ادراک کیږي.

ب- خیال: یوه پټه دماغی قوه ده ، چې نوې نا آشنا څیرې او معنې ګانې راپیدا کوي او دلیدلو شیانو انځورونه هم ساتي.

دا قوه دلیک او شاعرۍ په فن کې ډیر اهمیت لري.

ج- حافظه «ساتونې» : دا یوه داسې دماغی قوه ده ، چې هر ډول معاني او پوهنې چې دفکر په واسطه مغزو ته راشي ، ساتي او خوندي کوي او بیا یې دضرورت په وخت کې ورپه زړه کوي ، نو ځکه « یادونې » هم ورته ویلای شي. دا قوه په لیکوالۍ کې ډیر کومک کوي او سړي ته دلیک پور مواد ور یادوي.

د- ابتکار: دا هم یوه قوه ده ، چې دهغې په واسطه ، سړی نوی مطالب او تازه نکتې پیدا کوي. کله چې فکر او خیال دواړه په کار ولویږي ،نو دابتکار قوه منځ ته راځي.

لیک ډول یا سبک

سبک یا لیک ډول د افکارو د بیانولو یو خاص ډول ته وایي، یعني د تعبیر او بیان ډول او طریقه. لیک ډول پر دوو شیانو شامل دی: یو فکر او معنې او بل صورت او شکل د لیکلو ډول د زمانې په لحاظ هم بدلیږي او د لیکوالو په اعتبار هم توپیر پیدا کوي. هره زمانه یا هره دوره یو ځانله لیک ډول لري. مثلاً : د خیر البیان او مخزن الاسلام لیک ډول یو شان او د دستار نامې او تاریخ مرصع بل شان دی، هغه یو قافیه وال، وزن وال او دغه بل ساده او آزاد دی. د لیکوالو په لحاظ هم په سبک کې توپیر راځي. مثلاً: د خوشحال خان نثر ځانله ډول لري او د افضل خان ځانله. که څه هم دواړه په یوه دوره کې دي، په لومړي سر کې ټولې لیکنې په ساده او رنګین لیک ډول ویشل کیږي.

ولې چې په یوه موضوع کې هم ساده لیکنه کیدای شي او هم رنګینه. په ساده لیکنه کې استعارې، تشبیهات، رنګیني او ادبي کلمې لږې وي او په رنګین نثر کې ډیرې وي. ساده نثر د خلکو په ژبه وي او رنګین نثر په ادبي نکتو ښایسته او د ادبیاتو په ژبه وي. د یو سبک لیک ډول په ټاکلو کې دوې خواوې په نظر کې نیول کیږي: یوه معنوي خوا او بله لفظي خوا.

په معنوي خوا کې موضوع، مطلب، د استعارو او تشبیه ګانو ډولونه او

نور شاملیږي او په لفظي حوا کې د کلماتو او الفاظو رنگیني د جملو او عبارتونو اوږدوالې ، لنډوالې او داسې نور داخلیږي.

څرنگه چې د لیکوالو په خوی بوی، عادت او نورو شیانو کې توپیر شته، نو دغسې یې د لیکلو په ډول کې هم فرق موجود دی او دا یوه طبیعي خبره ده. مگر هر لیکوال یا هر لیکونکی که څه هم سبک یې له بل نه جلا وي ، د لیک ډول خاوند نه گڼلی کیږي. په لیک ډول کې ځینې څرگند ، پاخه او قوي اساسونه په نظر کې نیول کیږي او دهغو له مخې د یو سبک چوکاټ له بل څخه بیلیږي . دغه اساسونه د پیاوړو لیکوالو په لیکنو کې موندل کیدای شي. مثلاً : په شعري سبک کې مونږ کولای شو چې د رحمان بابا ، خوشحال خان او حمید بابا سبکونه سره بیل کړو او هر یوه ته ځانله چوکاټ وټاکو.

ځکه چې د دوی په اشعارو کې ځینې داسې پاخه شیان شته ، چې یو خپلواکی رنگ لري او له یو بل څخه یې جلا کوي.

که په لنډ ډول وو ایو ، نو د خوشحال خان په سبک کې ملي، قومي او حماسي افکار زیات دي . دده د شاعرۍ لمن ډیره لویه ده. ده د ژوندانه په پوره خواو کې د فکر نیلي زغلولي دي، مگر د رحمان بابا په شاعرۍ کې د تصوف، گوښه گیرۍ او قناعت افکار ډیر دي. دې ژوند د جگړې ډگر نه، بلکې د خیر او ښیگڼې یو باغ و بڼ یې گڼی.

د حمید په سبک کې دغه دواړه رنگونه لیدل کیږي . کله صوفي او په دنیا نه یې زړه توري شي او کله په ټولنه کې له خلکو سره ځان ورگډ کړي او د ژوندانه د سمون د پاره نیغ په نیغه ملا وتړي.

په ظاهري لحاظ په حميد کې نازکخيالي ډيره ده. په رحمان کې جذب، راښکون، اغيز او خوږوالې ډير دی او په خوشحال کې مستي، نشاط او تازگي زياته ده.

دغه شان په نثر کې ځانله سبکونه شته دی.

هره دوره يو ځانله ليک ډول لري او هر پياوړی ليکوال هم د يو گوښې سبک خاوند گڼل کيږي. مثلاً: دسليمان ماکو دنثر سبک، دميا روښان او خوشحال له سبک نه بيل او جلا دی.

منشي احمد خان دځانله سبک خاوند دی. دغه شان نور هم واخلئ، دغه هر يو سبک ځانله جلا، جلا معنوي او لفظي خاصيتونه لري او په دغه وجه له يو بل نه بيليږي.

له دې کبله په کار دی، چې نوی ليکوال دهرې دورې دسبکونو پوره مطالعه وکړي او دهغو په ښيگڼو او صفتونو باندې ځان پوه کړي، ترڅو چې پخپله هم دښه سبک خاوندان شي!

دلیک معنوي ډولونه

دمعنې او موضوعاتو په لحاظ د لیکنې قسمونه او ډولونه ډېر دي چې مونږ یې دلته په لنډ ډول ښودل غواړو.

تــاریــخــي: په تاریخ لیکنه کې د تېرې زمانې د پېښو واقعاتو او دهغو د سببونو او علتونو څېړنه کېږي. تاریخي لیکنه دهغه چا کار دی، چې د تاریخ په علم کې پوره معلومات ولري او په تاریخ کې د یو ژور او پلټونکي نظر خاوند وي. تاریخ یو روایت دی، مګر له روایت سره درایت ملګری کول په دغه فن کې د پوهې او مهارت لویه نښه ده. په تاریخي لیکنه کې باوري سندونه غونډول ډېر ارزښت لري. دغه شان ښایي چې د تاریخ پوهاند په یوه موضوع کې مخالفې او موافقې نظریې دواړه راغونډې کړي او بیا دهغو ت منځ یو پوخ قضاوت او دریمګړتوب وکړي.

په کار دي چې دا قضاوت د منطق، تاریخ او فلسفې په بُنیاد ولاړ وي.

مذهبي: مذهبي لیکنې د دیني احساس له کبله منځ ته راځي.

په دې لیکنه کې د مذهبي او دیني علومو پوره پوهه لازمه ده. څوک چې په علمي ډول په مذهبي چارو کې برخه و نه لري، دهغه مذهبي لیکنې به پخې او سمې نه وي، تصوفي لیکنې هم په دغه برخه کې راتلای شي مګر په تصوفي لیکنو کې د تصوف له ټولو پړاوونو څخه خبرېدل او په

خپله د هغو عملي کول، اساسي شرط دی. څوک چې عملاً د صوفیانو په ولکه کې داخل نشي، هغه د تصوف په دنیا کې قوي او پخه لیکنه نشي کولای.

عشقي: دا ډول لیکنې د مینې او محبت له اوره پیدا کیږي. په دې لیکنه کې د احساساتو او جذباتو څپې غورځنګونه وهي.

دلته هم که سړی په خپله د مینې او سوز خاوند نه وي، نو د عشق اغیزناکه لیکنه نشي کولای.

ادبي: هغه رنګینې شاعرانه لیکنې دي، چې یو خوندور خیال په کې په خوږو بللو او سپیڅلو الفاظو کې څرګند شي، ادبي لیکنې د ادبي ذوق، خیال او ادبي قوت په زور لیکل کیږي.

په ادبي لیکنه کې کله کله یو عالي هدف په ډیرو پردو کې نغښتی وي، ادبي لیکنه د ذوق او شوق د خړوبولو یوه ښکلې وسیله ده.

په ادبي لیکنه کې د پټو جذباتو تفسیر او د ښکاره رنګینو تصویر دواړه کیدای شي.

د ظاهري منظرو، ننداړو رسم کول او ښودل هم په ادبي برخه کې حسابیږي.

علمي: علمي لیکنې د پوهې او علم په قوت سر ته رسیدلای شي. هره علمي لیکنه ځانله علمي اصطلاحات لري او ښایي چې د خپلو اصطلاحاتو په چوکاټ کې دننه ولیکل شي.

په علمي لیکنو کې ریاضي، هندسه، کیمیا او داسې نور شاملیږي.

په علمي لیکنو کې د الفاظو رنګینی ته هیڅ ضرورت نشته، بلکې په

عبارت د مطلب څرګندول په کې لوی صفت دی.

سیاسي: په سیاسي لیکنو کې د سیاست د علم پوهنه ضروره ده.

دا لیکنه د هرچا کار نه دی، یوازې هغه کسان د دې لیکنې حق لري، چې د ژور فکر، پوره بصیرت او تجربې خاوند وي.

اخلاقي: اخلاقي لیکنې د ټولنې په اخلاقو ګډ ژواک خپل منځي ژوندون او نورو شیانو غږیږي. په دې لیکنو کې د اخلاقو په ګانه ځان ښایسته کول ضرور دي.

قصصي: دا ډول لیکنې په هره ژبه کې زیاته برخه لري. په دې کې اوږدې قصې او لنډې قصې دوارړه شاملې دي، ناولونه، ناولګوټي هم په کې راځي.

د قصو او ناولونو لیکل ډیر ادبي قوت غواړي. په قصه کې تر پایه پورې یوه موضوع څیړل کیږي، مګر په ناول کې نور پارټونه هم راتلای شي.

ډرامه: ډرامه هم د یوې قصې شکل لري، مګر د تمثیل او عملي کیدو خوا په کې زیاته ده. یعنې یوه قصه په کې په عملي صورت ښودل کیږي.

انتقادي: په دې لیکنه کې د ټولنې بدو رواجونو، ناوړو خویونو او عادتونو ته ګوته نیول کیږي او د سمون او اصلاح په غرض وړاندې اعتراضونه کیږي. په دې قسم لیکنه کې پوهه، علم، بې غرضي او پاک نیتي شرط ده.

ستاينې او غندنې: په دې راز ليکنو کې ښه او بد احساسات څرګندېږي او هميشه د خاصو جذبو په اثر کې ليکل کيږي. په دغسې ليکنو کې اندازه ساتل، لوی صفت او زياتی کول، لوی عيب دی.

ظرافت: د ساعت تيرۍ او خوش طبعي ليکنې دی. د دې راز ليکنو عبارت څه قدر عاميانه او خندوونکی دی.

وير ليکونه: د غم او ناورين په وخت کې ليکل کيږي. په دې کې د غم او ماتم ښه رسم کول، پوره کمال دی. (دو تری ليکونه) د رسمی چارو د چلولو د پاره ليکل کيږي. په دې کې خپلمنځي ليکونه، د حساب کتاب معاملې، اداری چارې او نور شامليږي.

په دې ليکنو کې لنډيز، سادګي او اسانی لوی صفت او اوږدوالې، ګرانی او سختی غټ عيب دی.

دغه ټول ډولونه او قسمونه بيا هر يو ځانله د ليکنو شرطونه او لارې چارې لري، چې د هغو بيانول، ډير وخت غواړي او مونږ په دې لنډه يادونه کې ورځنې تيريږو!

ليکونه او وختونه

په لومړي سر کې ټول ليکونه پر دوه ډول دي: يو رسمي او سرکاري ليکونه او بل شخصي او خپلمنځي ليکونه، هرڅوک په ژوندانه کې اړ دي چې يو بل ته ضروري ليکونه واستوي. ضروري او دوستانه ليکونه يا په بله ژبه خپلمنځي ليکونه عموماً په درې برخو ويشل کيږي:

الف: هغه ليکونه چې مشرانو او لويانو ته ليکل کيږي.

ب: هغه ليکونه چې دوستانو، ملګرو او اشنايانو ته ليکل کيږي.

ج: هغه ليکونه چې کشرانو او کوچنيانو ته ليکل کيږي.

سرکاري او رسمي ليکونه هم دغه ډول درې درجې لري:

۱- هغه دي، چې يو لوړ مقام ته ليکل کيږي.

۲- هغه دي، چې په رتبه او حيثيت کې مساوي ځايو ته ليکل کيږي

۳- هغه دي، چې تر لاس لاندې ځايو او دايرو ته ليکل کيږي.

دغه ټول ليکونه په عمومي توګه ځينې شرطونه او صفتونه لري، چې په وروسته کرښو کې ښودل کيږي:

(۱)- ښايي چې په ليک کې د هر چا مقام او حيثيت ته وکتل شي او د هغه د شان او حال سره سم خط ورته ليکل شي. مثلاً: يو پوهاند او ليکوال ته په ادبي او علمي الفاظو او يو نالوستې سړي ته په ساده او آسانو الفاظو خط ليکل په کار دي.

(۲)- کوم القاب چې د مشرانو د پاره لیکل کیږي، هغه د ملګرو او کشرانو د پاره راوړل ښه کار نه دي، بلکې د هر چا د پاره د هغه د شأن وړ لقبونه لیکل، په کار دي.

(۳)- په خپلمنځي لیکونو کې عبارت اوږدول او بې فایدې خبرې لیکل، یو ناوړه او بې ګټې کار دی. څومره چې یو خط لنډ او بې تکلیفه وي، هغومره خوندور او زړه خوښوونکی وي.

(٤)- ټول خپلمنځي لیکونه او خطونه په پوره توجه او غور لیکل په کار دي او ښایي چې د لیک دود، لیک ښود او ژب دود پوره خیال په کې وساتل شي، ولې چې عادي لیکونه هم د لیکوالي یوه برخه ده او له یوه کي خط څخه هم د یو سړي پوهه او ناپوهي معلومیدای شي.

(٥)- په هر لیک کې لومړی سرلیک یا لقب بیا وروسته مطلب او مقصد او په پای کې نیټه او لاسلیک او د لیږونکي پته لیکل کیږي.

(٦)- په سرلیک او لقبونو کې لنډیز یو ښه صفت دی، ولې چې اوس خلک اوږده لقبونه او سرلیکونه، نه خوښوي.

(۷)- صفا او روښانه خط لیکل هم د یو لیکونکي ښه صفت ګڼل کیږي، خراب او ګډوډ خط لیکل، لوستونکي ته ډیر تکلیف پیښوي.

شخصي او خپلمنځي لیکونه:

الف- مشرانو او لویانو ته چې کوم سرلیکونه او لقبونه لیکل کیږي، په دې ډول دي:

پلار ته: زما مهربانه پلاره! زما خواخوږیه پلاره! محترمه پلاره! خدای دې ستا سیوري زما له سره نه اخلي.

مورته: زما مهربانې مورې! زما خوږې ، زړه سواندې مورې!

استاذ ته: زما محترمه مهربانه استاذه! خدای دې په عزت لره. لویه استاذه، خدای دې ستا دبرکت سیورې زمونږ په سر همیشه لرې.

وزیرته: دپوهنې پوه او پیاوړې وزیر ، عزت دې زیات شه!

ادیب او لیکوال ته: پوه او پیاوړې ادیب، دفضل او پوهې خاوند، پوه او پیاوړې لیکوال، په عزت او خوشحاله اوسې!

مشر وروړته: زما مهربانه مشره وروره، گران او مهربان لالا، لوې او سرلوړی اوسې!

مشرې خورته: زما مهربانې او مشرې خورې، خدای دې حیا او پرده وساته، زما خوږې او درنې خورې!

ب: دوستانو او ملگرو ته چې کوم لقبونه لیکل کیږی په لاندې ډول دی:

دوست او اشنا ته: زما گرانه او خوږه آشنا ، زما گرانه وروره!

PROPERTY OF ACKU 11325

****
******
****
*

Pashto Grammar

الازهر خپرندویه مؤسسه

پته: ډهکي نعلبندي، قصه خواني، پيښور – پاکستان

E-mail: alazharco@hotmail.com

Tele: +92-91-2564414